sh:»2441

TEVBE

# ﴿٩﴾ سُورَةُ التَّوْبَةِ

İşbu Berae Sûresi de medenîdir. Ve en sonra nâzil olan Sûredir. Nüzulü hicretin dokuzuncu senesi başlamıştır. Şöyle rivayet olunmuştur ki Mekke sekizinci senei hicriyyede fethedildi. Attab ibni Üseyd vâli idi, ertesi dokuzuncu sene Resûli ekrem sallallahü aleyhi vessellem «Tebük» ten avdette Hazreti Ebû Bekri Sıddık radıyallahü anhı mevsimi hacce emîr nasb edib gönderdi. Hareketinden sonra bu sûrei Berae nâzil oldu. Binaenaleyh bunu mevsimi hacde ahaliye kıraet etmek üzere arkasından da Hazreti Ali radıyallahü anhı memur edib kendi nakası «abda» ye bindirerek gönderdi, Ebû Bekre gördeseydiniz denildi « لَا يَؤَدّى عَنّى اِلَّا رَجُلٌ مِنّى » buyurdu ki böyle ahidlerin akd-ü halline müteallık bir tebliği benim yakın akrıbamdan olan bir adamdan başkası tarafımdan te'diye etmez, arabın örf-ü âdeti böyledir» demektir. Vaktaki Hazreti Ali yaklaştı, Hazreti Ebû Bekir nakanın buzalamasını işitti ve bu Resulullahın devesinin sesi diyüb durdu, iltihak edince Hazreti Aliye «emîr mi veya me'mur musun?» diye sordu «me'mur» dedi yürüdüler. Vaktaki Terviye önü oldu, Ebû Bekir hutbeyi okudu ve nâsa menasiki haccı

söyledi. Ali de yevmi Nahirde Cemrei Akabe yanında kalktı « يَـآ اَيُّـهَـا الـنَّـاسُ ben size Resulullahın Resulüyüm» dedi «ne ile» dediler, otuz veya kırk âyet kıraet etti, sonra da dedi ki: «şu dört ile emrolundum, bu seneden sonra bu Beyte müşrik yaklaşmıyacak, Beyti uryan tavaf etmiyecek, her nefsi mü'minden başkası Cennete girmiyecek, her ahid sahibine ahdi itmam edilecek.

sh:»2442

Âyetleri - Yüz otuz

Kelimeleri - 2479

Harfleri - 10087

Fasılası - ن٠م٠ل٠ر٠ب٠ harfleridir. لام bir kalil; نـا el'guyub, را bir kaç fasıla, ن م essatır نـم لرب

İsimleri - Berâet, tevbe, Elmükaşkışe, Elmüba'sire, Elbüşerride, Elmuhziye, Elkadıme, Elmüsiyre, Elhafire, elmünekkile, elmüdemdime ve Sûretül'azâb. Zira bunda müşriklerden bir teberri ve mü'minlere tevbe vardır. Nifak ılletinden beri kılar, Münafıkların esrarını faş eder, onları kaçırır, terzil, berbad eder. Yüreklerini deşer tenkil eder. Üzerlerine hışım yağdırır, Hazreti Sıddık radıyallahü anhden merviydir ki «buna sûrei Tevbe tesmiye edersiniz. Hakıkaten vallahi dokunmadık bir kimse bırakmadı» demiştir.

Bir de bu sûreyi ilk nazarda diğerlerinden fark ettiren bir hususiyyet vardır ki evvelinde besmele olmamasıdır. Buna başlıca iki hıkmet beyan edilmiştir. Birisi arada uzun müddet bir fasılai nüzul bulunmakla beraber bunun sûrei «Enfal» e bilhasebilma'nâ kuvvetli bir taallûk ve irtibati bulunması, ikincisi de harb mesaili hakkında nazil olmak ı'tibariyle bu onun temadîsi gibi olub ikisinin bir sûre addedilebilecek kadar müşabih ve mütenasib bulunmasıdır. O derecede ki rivayete göre eshab içinde bile bu ikisini bir sûre zannedenler olmuştur. Fakat hem âyetlerinin kesreti hem de bu sûrenin bervechi balâ bir çok isimlerle iştiharı, bir sûrei müstekılle olduğunu anlattığı gibi şunda da ittifak vardır ki Resulullah bunun sûrei «Enfal» den veya her hangi bir sûreden olduğunu söylememiştir. Ma'rızı hacette sükût ise beyanı zaruret olduğundan onu söylememesi müstakıl bir sûre olduğunu beyandır. Şu halde aralarında münasebeti kaviyye bulunan diğer sûreler dahi mevcud olduğundan bu zikrolunan hikmet, besmelenin terki için sebebi

aslî değildir. Ve

sh:»2443

bu yalnız nazarı ı'tibare alındığı takdirde kıraette ancak «Enfal» den Berâeye geçerken besmele çekilmemek ve fakat Berâe ayrıca okunduğu zaman başında dahi olsa her hangi bir sûre eczasında olduğu gibi besmele çekilmesi mendub olmak ıktiza edecektir. Halbuki bunun evvelinde besmele nâzil olmadığı şübhesizdir. Ve bunun asıl sebebini şu diğer hikmette aramak lâzım gelir, Hazreti Aliden merviydir ki burada besmele niçin yazılmadığı kendisinden suâl olunduğu zaman «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» bir emandır. Bu sûre ise seyf ve nebzi uhud ile nâzil oldu» demiştir. Süfyan ibni Uyeyne bu ma'nâyı anlatırken «وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا» kavli ilâhîsi mazmuniyle te'kid ederek anlatmıştır. Ya'ni selâm vermenin ref'ı emana mani' bulunduğu düşünülürse «rahmân, rahîm» sıfatlariyle rahmeti ilâhiyyeyi müekked bir surette ıhtar ve o rahmete vesilei vuslet olarak ismullahı yâd-ü tezkâr demek olan besmelenin kat'ı ısmet ve ref'ı emâne münafi ve münakız olacağı da tebeyyün eder. Filhakıka mes'ele iyi teemmül olunursa ne naklen ne de aklen bu sûrenin evvelinde

besmelenin ne nüzulüne, ne yazılmasına, ne de okunmasına cevaz tasavvur olunmak ihtimali yoktur. Hattâ burada rahmeti tasrih etmiyerek sâde « بِسْمِ اللّٰهِ بَرَاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ » demekte bile iki büyük mahzur vardır. Evvelâ bu bir tenakuz olur. Çünkü besmele, Allahın ismine sarih bir vuslet « بَرَاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ » ise «Allahdan kat'ı alâka» demektir. Bu ikisi ise açıktan açığa mütenakızdır.

Saniyen bunun zâhirinden Allahın ismiyle teberrük ve teyemmün, Allahdan kat'ı alâkadır. Demek gibi bir ma'nâ tebadür eder ki bir küfr olacağında şübhe yoktur. Binaenaleyh bu sûrenin evvelinde besmele nâzil olmamış ve yazılmamış olduğu gibi okunması dahi kabili tecviz değildir. Ve hattâ bu tahkıka nazaran nemazda böyel bir sehiv, vakı' olsa tegayyüri fahiş bulunacağından nemaz fasid olmak lâzım gelir. Ancak bu mahzur yalnız sûrenin



evvelindedir. Eczasına gelince diğer sûrelerin eczasındaki ahkâmı kıraetten farkı zâhir değildir. Filvakı' teamül de böyledir. Meselâ âhirinden « لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ الخ » diye okunacağı zaman besmele terk edilmez. Hulâsa bu sûrenin başı müşriklere bir ültimatum sernamesi olduğundan besmelenin tam zıddı olan kat'ı alâka ile başlanarak buyuruluyor ki:

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

﴿١﴾ بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٢﴾ فَسِيحُوا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُوٓا
اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكَافِرِينَ ﴿٣﴾
وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ
بَرِىٓءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهٗ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاِنْ
تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا
بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٤﴾ اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ
يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوٓا اِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٥﴾ فَاِذَا انْسَلَخَ
الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ
وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿﴾

﴿٦﴾ وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهٗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾

Meali Şerifi

Bir ültimatum; Allah ve Resûlünden, muahede ettiğiniz müşriklere: 1 bundan böyle yer yüzünde dört ay istediğiniz gibi dolaşın, şunu da bilin ki siz, Allahı âciz bırakacak değilsiniz, Allah her halde kâfirleri rusvay edecek 2 Bir de Allah ve Resulünden hacci ekber günü insanlara bir i'lân, ki Allah müşriklerden beriydir, Resulü de, derhal tevbe ederseniz o, hakkınızda hayırdır, yok eğer aldırmazsanız biliniz ki siz, Allahı âciz bırakacak değilsiniz ve Allahı, Peygamberi tanımıyanlara elîm bir azabı tebşir et 3 Ancak muahede yapmış olduğunuz müşriklerden bilahare size ahidlerinde hiç bir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinizde hiç bir kimseye muzaheret etmemiş bulunanlar müstesna, bunlara müddetlerine kadar ahidlerini tamamiyle iyfa edin, her halde Allah, müttekileri sever 4 O haram olan aylar çıktımı artık o bir müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, habsedin ve bütün geçid başlarını tutun, eğer tevbe ederler ve namaz kılıb zekâtı verirlerse sebillerini tahliye edin, çünkü Allah gafur, rahîmdir 5 Ve eğer müşriklerden biri aman ile yakınına

gelmek isterse ona aman ver, taki Allahın kelâmını dinlesin, sonra da onun me'menine kadar gönder, çünkü bunlar hakikatı bilmez bir kavimdirler 6

sh:»2446

BERAET - « بَرَاَ ، يَبْرَأُ ، بَرَائَةٌ » bu maddenin asıl ma'nâsı Müfredat ve Besâirde beyan olunduğuna göre «her hangi bir mekruhtan tefassı ve tebaud» demektir. Kazı Beyzavî sûrei «Bakare» de « فَتُوبُوٓا اِلٰى بَارِئِكُمْ » de der ki bu terkibin aslı: bir şeyin gayrisinden halis olması ma'nâsınadır ki ya «hasta mazarından, medyun deyninden beri oldu» dedikleri gibi tefassı tarikıyle olur veya « بَرَأَ اللّٰه آدَمَ مِنَ الطّٖينِ » gibi inşa suretiyle olur. İlh...» Bu iki ma'na ile de kelime lisanımızda müsta'meldir. Meselâ «berâeti zimmet asıldır» denildiği zaman, ibtidaen inşa suretiyle olan hulûs ve selâmet ma'nâsı kasdedilir. Cezada cürümden beraet de böyledir. Lâkin deynden beraet bu suretle olabildiği gibi ibra veya istîfa suretiyle de olur ki bu da tefassı tarikıdır. Hukukta böyle olduğu gibi bundan me'huz olarak kelimenin bir de hukukı siyasiyye ve harb noktai nazarından mukarrer ma'nâsı vardır ki burada asıl maksud olan da odur. Netekim Ebû Bekri Razî bunu izah ile ahkâmı Kur'anda der ki «beraet, kat'ı muvalât ve irtifaı ısmet ve zevali emandır». Fahruddini Razî de tefsirinde der ki: «beraetin ma'nâsı

inkıtası ısmettir. « بَرِئْتُ مِنْ فُلَانٍ اَبْرَأُ بَرَائَةً » denilir ki beynimizde ısmet, inkıta' etti, aramızda alâka kalmadı demektir. İlh...» Ve işte burada beraet her hangi bir keraheti nekısadan selâmet ve tebaud ma'nâyi aslîsini mütezammın olmakla beraber bilhassa ma'nâyı hukukî ve siyasîsi ile hukukı düvel ıstılâhatında «hali harb hudusünü ıktıza eden kat'ı münasebet» demektir. Ve bu suretle Sûrenin ilk âyeti bir ültimatum ve ondan sonrası bunun esbabı mucibesiyle umuma i'lân ve izahıdır. Şöyle ki:

1. ﴿بَرَآءَةٌ﴾ Bir beraet -ya'ni bu öyle ehemmiyyetli ve mutlak bir kat'ı münasebet ve inkıtaı ısmet, bir ültimatomdur ﴿مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِۦٓ﴾ ki Allah ve Resulünden ﴿اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ o muahede yaptığınız müşriklere- vusul bulacak.



Görülüyor ki bu âyet «falandan falana mektub» denilmesi gibi bir sernâme üslûbundadır. Fakat burada her hangi bir mektub veya tahririn değil, muntazam bir tebliği resmînin ve bahusus Edebiyyatı siyasiyyeden olmak üzere bir nebz, bir ültimatum sernâmesinin bütün erkânı lâzımesiyle beliğ bir nümunei tahriri vardır.

Bunda evvelâ tebliğin mahiyyeti, saniyen mürsil ve vasitai irsal, salisen mürselün ileyhler ve haysiyyetleri, rabian alâkadaran temamen fezleke edilerek gayet vecîz ve aynı zamanda açık ve müessir bir surette ta'rif ve irâe olunuvermiş ve anlatılmıştır ki bu tebliğin sebebi şirk ve müslimanlara sebkı ahiddir. Demek olur ki müslimanlara ahdi sebketmemiş olanlara esasen bir alâka ve menasebet olmadığından böyle kat'ı münasebet ıhbarına lüzum yoktur. Ancak müslimanların muahede yaptıkları müşriklere karşı doğrudan doğru nakzı uhd etmeksizin ibtidaen nebzi ahd ile böyle bir kat'ı münasebet ıhbar eylemeleri lâzım gelmiştir. Çünkü esbabı izah olunacağı üzere Allah ve Resulü o ahidlerden berîdirler. Ma'lûm ki muahede ahidleşmek demektir. Ahd ise mutlak akid ma'nâsına dahi gelirse de asıl ma'nâsı yemîn ile tevsık olunan akiddir. En kavi ve en cami' yemîn ise Allaha yemîndir. Ve Müsilmanın yapacağı yemîn de budur. Müşrikler ise müşrik olmaları haysiyetiyle nazarlarında böyle sıfr Allah için yapılan bir yemîn ve ahdin huküm ve kıymeti yoktur. Verdikleri ahdin hakkına Allah için riayet etmezler,a kidelerinin muktezası olarak her hangi bir vesilei şirk ile nakzı ahidden ictinab eylemezler. Ve böyle bir ahid ise hakikî ve samimî olmaz. Maamafih her kiminle olursa olsun bir ahid vakı' olduktan sonra onu habersiz nakza kalkışmak gadr-u hıyanet olacağından müslim için haramdır. Ve böyle bir ahidden kurtulmak için üç yol vardır. Birincisi bir müddeti muayyene ile mukayed ise o müddetin hıtamını beklemek, ikincisi istenildiği zaman feshedilebileceği meşrut bulun-

sh:»2448

mak ki şarta göre hareket olunur. Üçüncüsü «

وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَآءٍ» medlûlünce

muzmer bir hıyanet tehlükesi karşısında nebzi ahd etmek ki bu surette aldatıb baskın edilmemiş ve açıktan açığa istikamet dairesinde ıhbar ve i'lânı keyfiyyet edilmiş olacağından hıyanet yapılmış olmaz. Ve bu veçhile bu beraet, «Enfal» deki o nebiz emrinin şumullü bir tatbiki demektir ki bu âyette bu sernâme ile bu cihetler telhıs olunduktan sonra ültimatumun mündericatı aslıyyesi de şu âyette telhıs edilmiştir:

2. ﴿فَسِيحُوا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ﴾ İmdi bundan ı'tibaren Arzda dört ay siyahat ediniz -SİYAHAT, suyun tabiati üzere akması gibi kolayına geldiği veçhile Arz üzerinde şehirlerden ve ma'murelerden uzaklara varıncıya kadar istediği yere gitmek ve seyretmektir. Bu suretle siyahette serbes ve vasi' bir seyr-ü hareket vardır. Sonra şeraitı mu'tâde tahavvüle uğrıyacağından esnayı seyahatte yemek içmek hususunda da bir nevi' imsâk ve riyazat ıktiza edeceği ve hattâ bu sebeble sâimîn seyyaha teşbih edildiği cihetle seyahat ehemmiyyetli bir hazırlığı istilzam eder. Bu ise bir vüs'at ve refaha mütevakkıf

bulunur. Bunun için siyahat ediniz» emrinde «gidiniz seyr-ü sefer ediniz» emrinden fazla bir terfih ve müsaade ma'nâsı ve ziyade bir ihtiyat ve hazırlık ıhtarı vardır. Ve bu emirden murad behemehal siyahati emir ve icab değil bir ibaha ve ıtlaktır ki şöyle demek olur:

Ey bu haber kendilerine vasıl olan muâhid müşrikler: birdenbire ve habersiz bir surette muâhedenizin nakzıyle gadre uğratılacağınızı zannetmeyiniz. Bu andan i'tibaren size dört ay mühlet var. Bu müddet zarfında katl-ü kıtal veya sair bir suretle taarruzdan masûn ve dilediğiniz gibi geniş geniş hazırlanmakta serbes ve muhtarsınız. Ondan sonra münasebet temamen munkatı' ve hali harb kaim olacağından bu müddette kendiniz için iyi düşünü-



nüz, her ihtiyatı yapınız: harb tedarükü görmek, tahassun etmek, kaçacak veya iltica edecek yer hazırlamak gibi muvafık görüb arzu edeceğiniz hususatın tesviyesi zımnında gerek dârı islâm ve gerek sair aktarı Arzda bir seyyah vaz'yyetiyle dilediğiniz gibi gidiniz iyice hazırlanınız.

Bu suretle âyetten maksud bu ıtlak ve ıhtar olduğu halde bunun «dört ay siyahat edebilirsiniz» gibi ıhbar suretinde ifade olunmayıb da emir sıygasiyle iş'ar buyurulması bariz iki nükteyi tazammun eder. Birisi bu seyyahat ve hazırlık onlardan bir emri matlûb gibi olduğuna işarettir. Birisi de her ne yaparlarsa yapsınlar emri hakka mahkûm bulunduklarını iş'ardır. Hattâ pek mühimm olan bu cihet bir de ayrıca tasrih olunarak buyuruluyor ki:

Dört ay seyahat ediniz ﴿وَاعْلَمُوٓا﴾ ve maamafih biliniz ki ﴿اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ﴾ vakı'de siz -öyle seyahat ve hazırlıkla- Allahı âciz bırakacak, kurtulacak değilsiniz. ﴿وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكَافِرِينَ﴾ ve muhakkak Allah, kâfirleri horlıyacaktır. -Bundan sonra eski hal ve vaz'ıyyette kalmanıza imkân yoktur. Ya küfürden vaz geçib emri hakka teslim olursunuz veya Dünya ve Âhıret perişan olursunuz.

Bu dört ayın Şevvalden onuncu sene Muharrem nihayetine kadar olduğu hakkında zührîden bir kavil varsa da diğer müfessirîn, tarihı ı'lân olan yevmi hacden ı'tibaren ya'ni Zilhıccenin onundan Rebiul'âhirin onuna kadar olduğunu söylemişlerdir ki doğrusu da budur. Zira Cessasın ıhtar ettiği veçhile ravîler sûrei «Berae» nin nüzulü ve Resulullahın Ebubekri hacc üzerine gönderdiği vakı Zilhıccede ve Ebubekrin

hareketinden sonra olduğu hususunda ıhtilâf etmemişlerdir اهـ . Şu kadar ki o sene henüz müşriklerin

âdeti olan «nesi'» kalkmamış bulunduğu cihetle Zil-

sh:»2450

hıccenin onu ı'tibar edilen hac günü hakıkatte Zilkı'denin onu ve binaenaleyh dört ayın nihayeti de

Rebiul'evvelin onu demek olduğu dahi Ebuhayyânın nakline göre Mücahid gibi ba'zı müfessirîn tarafından

nakledilmiştir. Şu halde Muharrem nihayeti yalnız muahedesi bulunmıyan müşrikler hisabına ı'tibar edilmiş

olabilir. Bunun da Şevvalin evvelinden değil yevmi ı'lânından sayılması lâzım gelir. Netekim İbni Abbastan

böyle bir rivayet de mevcuddur.

Velhasıl bu, böyle kat'î bir beraet 3.

﴿وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ﴾ ve

haccı ekber günü Allah ve Resulünden bütün nâsa şöyle bir ezan -ya'ni mü'min veya gayrı mü'min, muahid

veya gayrı muahid herkese bir iyzan her sınıf insanların kulaklarına sokulacak bervechi âtî bir ı'lân ve

ı'lâmdır: ﴿اَنَّ اللّٰهَ بَرِٓىءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ki Allah müşriklerden kat'ıyyen berîdir.

﴿وَرَسُولُهٗ﴾ Resulü de- kezalik müşriklerden berîdir. Ve bunun içindir ki bu sene müşriklerin

bulunabileceği hacda bulunmamıştır.

Burada haccın ekber vasfiyle tavsıfinde bir kaç ma'nâ vardır:

1- Ömreye haccı esgar denildiği cihetle buna nazaran asıl hac, haccı ekber olur. Hudeybiyeden sonra hicretin yedinci senesi ömrei kazâ yapılmış idi. Sûrei «Bakare» de « وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ » bak. Bu suretle o gün haccı asgar günü olmuştu. Sekizinci sene fethi Mekke ile geçmiş ve islâmda ilk hac bu dokuzuncu sene başlamış idi ve şuhalde bu ma'nâ ile haccı ekber bundan böyle her sene var demektir. Çünkü haccı ekber günü demek asıl ma'nâsiyle hac günü demeğe müsavidir.

2- Bir hac amelini teşkil eden ef'alin en büyük kısmı demek olur ki bu da her sene ve her hacda vardır. Bunda

ekberiyyet bir haccın diğer hacce veya diğer bir amele nisbeti değil ayni bir haccın eczası beynindeki nisbet i'tibariyledir. Gerçi bu zikri kül ve iradei cüz gibi bir mecazdır. Fakat bu ma'nânın âyetteki yevmi ta'yin noktai nazarından ehemmiyyeti mahsusası vardır.

3- Müslimîn ve müşrikînin toplandığı pek büyük bir tecemmü' ile dari islâmda ilk ve bir kerre olarak yapılan ve bu beraeti i'lân ile de fevkal'âde bir azameti hâiz olan hac demek olur ki bunda işbu dokuzuncu ve Ebu Bekir imareti ile vaki' olan hacci, ekberiyyeti mutlaka ile bir tahsıs vardır. Ya'ni bu suretle hac, ne bundan evvel olmuş ne de olacaktır. Fakat haccin bu ma'nâ ile ekberiyyeti biraz cayi nazar görülmüştür.

4- İslâmın ızzetini ve şirkin zilletini izhar eden hac demektir ki bu ma'nâ hacci evvele sadık olduğu gibi ertesi sene Resulullahın hacc ettiği Haccetül'vedaa da evleviyyetle sadıktır. Zira bu i'lânı beraetin asıl huküm o zaman zahir olmuş ve « اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ » mantukunca islâmın tecellii kemali asıl o gün olmuş ve « خُذُوا عَنّى مَنَاسَكَكُمْ » hadîsi şerifi mucebince menasiki hac asıl bunda takarrür eylemiştir. Filhakika haccı evvel dahi bervechi meşruh ba'zı hususıyyetine nazaran bînazır ise d eyine ekberiyyeti vücuhen nisbîdir. Çünkü bilfiil Resulullahın bulunmaması ve müşriklerin

iştirak edebilmesi, uryan tavaf ve nesi gibi ba'zı âdatı şirkin henüz izale edilmemiş ve binaenalyeh beraetin daha tam tahakkuk etmemiş bulunması i'tibariyle noksandan hali değildir. Ve o halde onun bütün kıymeti Resulullahın haccine bir mukaddime olmasındadır. Ve şüphe yok ki bütün bunların tahakkuku i'tibariyle evvel ve ekberi mutlak olan hac, Resulullahın haccidir ve « هٰذَا يَوْمُ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ » hadîsi şerifi de bunda zahirdir. Bununla beraber âyetin yalnız hacci Resule kasrı da zâhir değildir. Zira hıccetülveda'da bu i'lânın kendisi değil hukmünün tahakkukı tammı vaki' olmuştur. Âyette mevzuı



bahs ile i'lânın kendisidir. Bunun için tefsiri Taberî «İbni sirinin yevmülhaccıl'ekber ile murad, Resulullahın hacc ettiği ve ma'iyyetinde bir çok ümmetlerin de hacceylediği hıccetülveda' senesidir.» Dediğini naklettikten sonra demiştir ki bu ma'nâ âyette «

اذان حكمه يتقق يوم الحج الاكبر وهو عام حج رسول اللّه

» gibi bir izmare muhtacdır اهـ . Binaenaleyh âyetteki hacci ekber mefhumu hacci Ebi Bekre munhasır olmayıb hacci ekber mefhumu hacci Ebi Bekre munhasır olmayıb hacci Resule kasretmek doğru değildir.

Şu halde gelelim « يوم » mes'elesine: yevm, vakıt ma'nâsına da gelebilir ve binaenaleyh « يوم الحج » vakti hac demek olabilirse de âyetin zahiri bunun vakti hacdan bir gün olmasıdır. Hem bir gün ki dört ayı saymak için bir mebde i'tibar edilebilsin. Halbuki yalnız birinci, üçüncü ve dördüncü ma'nâlara nazaran hacci ekber günü demek hacci ekber vaktı demekten fazal bir şey ifade etmez. Bu ise seneye, aya muhtemil ve olsa olsa Arefeden Minâ günlerinin nihayetine kadar eyyamı haccın mecmuuna mahmul olabilir. Ve netekim ba'zı müfessirîm de buna kail olmuştur. İbni atıyye tefsirinde demiştir ki ehadisin tezahürüne göre Hazreti Ali bu âyetleri Arefe günü Hazreti Ebi Bekrin hutbesi akıbinde iyzan eylemiş, sonra da nasın hepsinin işitmediğini görmüş, Bayram günü de ta'kıb etmiş ve hattâ Hazreti Ebi Bekr, o gün Ebu hüreyre ve daha sair bir takım zevatı ona muavin olmak üzere göndermiş bunlar da Zilmecaz vesâir esvakı Arabde bu işi ta'kib eylemişlerdir. Ve buna nazaran Süfyan ibni Uyeynenin tereccuh ediyor ilh. Mücahidin de haccı ekber günü bütün Minâ günleri ve müşriklerin Zilmecaz ve Ukâz ve Micennede bulundukları sırada içlerinde «bu seneden sonra müşrikler müslimanlarla beraber hacc etmiyeceklerdir» «diye nidâ ettirilinciye kadar olan içtima' zamanlarıdır» dediği menkuldür. Filhakıka Ebû Hüreyre radıyallahü

sh:»2453

anhin kendisinden de merviydir ki «Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem Aliyi Berae ile müşriklere gönderdiği zaman ben de Ali ile beraberdim. Nidâ ediyordum hattâ sesim kısıldı ve şöyle emrolunmuştuk: bu seneden sonra bir müşrik, haccetmiyecek ve Beyti bir uryân, tavaf eylemiyecek ve Cennete ancak mü'min girecek, her kimin de Resulullah ile arasında bir ahid varsa dört aya kadar eceli vardır. Dört ay geçtikten sonra Allah, müşriklerden berîdir. Resulü de» demiştir. Fakat bu miyanda dört aya mebde' olacak bir gün ı'tibar edilmesi lâzım gelir ki « يَوْمُ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ » den en zâhir olan ma'nâ da bunun vakti hacdan tek bir gün olmasıdır. Bundan dolayıdır ki cumhurı müfessirîn bunu vakti hacc diye değil, eyyamı hacdan bir yevmi muayyen olarak göstermişlerdir ki bu da ancak haccı ekber ta'birinin ikinci ma'nâsını mülâhaza ile mümkin olur. Ve bu suretle bu gün hacci ekberin en büyük bir günü demek olacaktır. Bu ise ya Arefe veya ilk Bayram günü olabilecektir. « اَلْحَجُّ عَرَفَةٌ » hadîs-i şerifine bakınca bu gün Arefeden ıbaret gibi görünür. Ve bu hadîse binaen ba'zıları bunun Arefe günü olduğuna kail olmuşlardır ki nakledildiğine göre Hazreti Ömer, İbni Zübeyr, Ebû Cuhayfe, Tâvus, atâ, İbni Müseyyeb bu cümledendir. Lâkin sûrei «Bakare» de dahi iyzah olunduğu üzere « اَلْحَجُّ عَرَفَةٌ » olması Arefeye yetişemeyenin hacca yetişememiş olması ı'tibariyle olduğu zâhirdir. Bu ise haccin en büyük kısmı Arefede olmasını ıktiza etmez ve o gün hacc, tamam olmaz. Hacc ancak Bayram günü tamam olabilir.

Tavaf, nahır, remiy ve tahlık, ef'ali filvaki' aleyhıssalâtü vesselâmın hiccetülveda'da yevmi nahırde cemrelerin yanında durub « هٰذَا يَوْمُ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ » buyurduğu da rivayet edilmiştir. Bu sebeble müfessirînin çoğu hacci ekber gününün Bayram günü olduğuna kaildirler. Ebû Musel'eş'arî, İbni ebi Evfâ, Mugıyre ibni Şu'-

sh:»2454

be, İbni Cübeyr, Ikrime, Şa'bî, Zührî, ibni Zeyd, Süddî bu cümledendir.»

Hulâsai kelâm Sûrenin evveli müşrikîne karşı muahedelerinin infisahiyle beraetin alel'ıtlak sübutunu ve bunun suret ve hukmünü ıhbar ve iycabının icrası lüzumunu iş'ardır. Ve işbu « وَاِذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ الخ » de herkese ı'lân ve ı'lâmın vücubunu ıhbar ve tarihini tesbit ile tahakkukunu te'kid ve bervechi âtî esbab ve netaicini iyzah eden bir beyannâmedir. Baştakı Beraet « اِلَى الَّذِينَ » diye henüz vasıl olmak üzere bulunan mutlak bir beraettir. Bu ikinci ise « بَرِىءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ » diye « من » ile sılalanmış bilfi'il tahakkuka başlamış bir beraettir. Ve her ikisinde beraetin müteallakı müşrikler, ı'lânın müteallakı ise gerek kâfir, gerek mü'min umum nâstır. Ve

balâdaki rivayattan anlaşıldığı üzere Hazreti Ali bu ı'lâna me'mur edilmiş, Arafattan ı'tibaren Minâ günlerinin nihayetine kadar o sene vakti hacda bu için de bayram günü mebde' olmuştur. Bu vechile sûrenin başı vecîz ve açık bir nebz, bir kat'ı münasebet ültimatumu, bu âyetten ı'tibaren de esbabı mucibesiyle muvazzah bir ı'lânı harb beyannemesini muhtevidir. Şöyle ki:

Ey nâs hepinizin ma'lûmu olsun Allah, müşriklerden kat'ıyyen berîdir Resulü de ﴿فَاِنْ تُبْتُمْ﴾ binaenaleyh tevbe ederseniz ﴿فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ﴾ bu sizin için hayırdır ﴿وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ﴾ ve eğer yüz çevirirseniz -tevbeden sarfı nazar eder veya islâmdan ve ahde vefadan yüz çevirmekte ısrar eylerseniz ﴿وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ﴾ iyi biliniz ki siz Allahı âciz bırakamazsınız- azâbından kaçıb kurtulamazsınız ﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ﴾ ve ya Muhammed, öyle küfredenleri elîm bir azâb ile müjdele -nakzı ahd edenlere bervechi

balâ dört aydan ziyade mühlet verme 4. ﴿اِلَّاالَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ancak o müşriklerden şunlara ki muahede yaptınız ﴿ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا﴾ sonra siz hiç bir şey eksiklemediler.- Muahede şartlarından hiç birine riayetsizlik etmediler, size doğrudan doğru hiç bir zarar yapmadıkları gibi ﴿وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا﴾ size karşı hiç bir kimseye muzaheret de yapmadılar.- Netekim Resulullahın ahdine dahil olan Huzaaya Beni Bekrin taaddisi gibi bizzat ve Kureyşin bunlara silâh ile muaveneti gibi dolayısiyle bir zararda bulunmadılar ﴿فَاَتِمُّوٓا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ﴾ bunlara müddetlerine kadar ahidlerini itmam ediniz -ya'ni bunları o nakzı ahd edenlere karışdırmayınız, onlar gibi dört ay müddet geçince hemen harbe kalkışmayınız, bunlara onlar gibi muamele etmeyiniz de müddetleri bitinceye kadar ahidlerini tamamı tamamına eda eyleyiniz ﴿اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ çünkü Allah, müttekıleri muhakkak sever- hukukı ahde riayet de tekvâ cümlesindendir. Velevse müşrik olsun ahdine riayet eden vefakâr ile etmiyen gaddarı müsavi tutmak tekvaya münâfidir.

Rivâyet olunduğuna göre Resulullah ile müşrikler arasında «Beyti şeriften kimseyi menetmemek ve şehri haramda kimse ihafe olunmamak» üzere bir ahdi amm, bir de Huzaa, Müdlic vesâire gibi kabâilin hususıyyetlerine göre birer müddeti muayyene dahilinde hususî muâhedeler vardı. Vaktaki Hazreti

Peygamber Tebûk gazasına çıktı ve Münafıklar tahallüf edib bir takım eracif yaymağa kalkıştılar o sırada müşrikler de ahidlerini nakz etmeğe başladılar, öyle ki Resulullahın Tebûkten avdetinde

sh:»2456

ekserisi nakzı ahd etmiş bulunuyorlardı. Bunun üzerine bâlâda nakl edildiği vechile bu Sûre nâzil olmuş, ahidleri kendilerine nebz edilmiş idi, ancak Benî Damra ve Benî Kinane gibi bir kısmı kalil ahidlerini bozmamışlardı. İşte nebzi ammdan sonra bu âyetle muahedatı hususiyeye temass edilerek bu gibi ahidlerine riâyet edenler muâhedelerinin husussiyyetine göre müddetlerinin nihayetine kadar istisna edilmiş, onlar bir noksan yapmadıkça müddetin nihâyetine kadar ahidlerinin itmanı emrolunmuştur. Yukarıda zikrolunduğu üzere Hazreti Aliynin i'lânında dördüncü madde olan «her ahid sahibine ahdi itmam olunacak» fıkrası bu idi. Ve denilmiştir ki âzamî olarak Beni Kinaneden bir hayyın dokuz ay müddeti kalmıştı, o da itmam edildi Demek ki bu müddetlerin hitamında Cezîretül'arabda sahib ahid hiç bir müşrik kalmamış oluyordu.

Bunlar ma'lûm olduktan sonra 5. ﴿فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ﴾ İmdi haram aylar sıyrılınca -bu haram aylar « ﴿مِنْهَآ اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾ . ﴿يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ﴾ » eşhüri hurum, ya'ni Zilkı'de, Zilhicce, Muharrem, Receb ayları demek olmayıb « فَسِيحُوا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ » emrile verilen dört ay mühlettir ki bunun yevmi hacden Muharrem nihayetine kadar elli günü ma'hud eşhüri hurümden ise de mütebakısi haricdir. Fakat bu i'lâna nazaran aynı hukümdedir. Ve bu suretle şu da anlatılmıştır ki ahid taallûk eden her hangi bir ay eşhüri hurümden olur. Ya'ni bâlâda zikr olunan dört ay müddet zarfında kıtal ve taarruz haramdır. Ahidlerine riayet edenlerin müddetleri de böyledir. Fakat bu haram aylar, çıkınca ﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ﴾ artık o mühleti biten müşrikleri nerede bulursanız katl ediniz- alel'ıtlak öldürünüz. Ya'ni dört aydan sonra temamen hali harb kaimdir. Binaenaleyh onlar tarafından bir taarruza muntazır olmıyarak hemen harbe mubaşeret ediniz ve hill-ü harem her nerede bulur ve nasıl öldürebilirseniz

öyle öldürünüz. Maamafih sünnette «müsle» yapmaktan ya'ni burun kulak kesmekten ve bir kimseyi durdurub ok ve emsali ile «sabren» öldürmekten nehiy varid olmuştur. Bundan başka aleyhıssalâtü vesselâm buyurmuştur ki « اَعَفُّ النَّاسِ قَتْلَةً اَهْلُ الْاِيمَانِ » nev'i katil cihetiyle nâsın en afîfi ehli iymandır. Ve « اِذَا قَتَلْتُمْ فَاَحْسِنُوا الْقَتْلَةَ », bu ma'nâlara şunlar da iyma eder: ﴿وَخُذُوهُمْ﴾ ve onları tutunuz -esîr ediniz. Demek olur ki tutmak mümkin iken hemen katl edivermemelidir ﴿وَاحْصُرُوهُمْ﴾ ve hasr ediniz- bulundukları muhıttan çıkarmayınız, şurada burada gezdirmeyiniz ﴿وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ﴾ ve onlar için her mersada oturunuz -ya'ni kaçırmamak, geçirmemek için evine veya kıra veya ticarete gidecek her geçidi tutub gözetiniz. ﴿فَاِنْ تَابُوا﴾ Bunun üzerine tevbe ederler- şirkten vaz geçib iymana gelirler ﴿وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ﴾ ve namazı ikame edib zekâtı verirlerse -ya'ni bunları kabul eder müsliman olurlarsa ﴿فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ hemen sebillerini tahliye ediniz.- Mezkûr taarruzlardan hiç birini yapmayıb hallerine bırakınız ﴿اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ çünkü Allah gafur rahîmdir -bu suretle geçmiş olan şirk ve küfür ve gadirlerini mağfiret eder, iyman ve tâatlerine sevab da verir. Demek ki o müşriklere ya katl-ü esaret veya islâmdan başka bir şey bırakılmamıştır. İleride görüleceği üzere Ehli kitâbda olduğu gibi cizye dahi kabul edilmiyecektir. Haseni Basrî rivayet etmiştir ki: esîrin birisi Hazreti Peygambere işittirecek surette «Allaha tevbe ederim,

Muhammede tevbe etmem» diye üç kerre bağırmış, aleyhıssalâtü vesselâm da «bırakınız hakkı ehline tanıdı» buyurmuştur.

sh:»2458

Bu noktada tevbe ile alâkadar olmak üzere harbîye eman mes'elesi anlatılarak buyuruluyor ki:

6. ﴿وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ﴾ Ve eğer müşriklerden biri sana isticare ederse -ya'ni mühleti mezkûre çıktıktan sonra sana istiman eder, senin kendisine eman verib car olmanı, ya'ni taarruzdan himayeyi taleb ederse ﴿فَاَجِرْهُ﴾ sen de ona eman ver ﴿حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ﴾ taki Allah kelâmını dinlesin- Kur'anı ve delâili hakkı işitsin, düşünsün, senin da'vet ettiğin dinin hakikat ve hakkıyyetine muttali' olmak imkânını elde etsin. Zira ehli lisan için mücerred sema', fehme kâfi gelebilir. Rivayet olunur ki Hazreti Alişe müşriklerden bir adam geldi «bu mühletin inkızasından sonra şayed bizden bir kimse kelâmullahı dinlemek için veya diğer bir hacet için Muhammede gelecek olursa katl olunacak mı?» dedi, o da hayır, çünkü Allah tealâ şöyle buyuruyor « وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ الخ» Hazreti Aliynin bu sözü

zâhiren âyete muhalif gibi görünür. Zira âyette diğer hacet zikr edilmemiş, yalnız « حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ » buyurulmuştur. Bunun için denilmiştir ki hacetten murad her hangi bir haceti dünyeviyye değil, dine müteallik hacettir. Zira aleyhıssalâtü vesselâma gelecek olan kimse dine müteallik umur için gelir ve kelâmullaha müteferri' olan alel'umum delâili hakkı dinlemek, şüphelerini sorub cevab almak dahi kelâmullahı semaa mülhaktır. Fakat dikkat olunursa muhalefet yoktur, haceti böyle tahsısa lüzum da yoktur. Zira âyette isticare mutlaktır. « حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ » kaydi « فَاَجِرْهُ » ve müteallıktır. Bu ise şunu iş'ar eder ki istiman eden her hangi bir maksadda bulunabilir. Fakat eman veren onun kelâmullahı işidib dinlemesi hikmet ve gayesini hisab ederek eman vermelidir. Şu halde müste'min bu gaye ile bir haceti diniyye için istiman ederse eman vermek vacib olur. Fakat mutlak surette veya bir haceti dünyeviyye maksadıyle is-



timan ederse eman vermek vacib olmaz. İycabı hale göre ya caiz veya reddi vacib olabilir. Binaenaleyh bu âyetten başlıca şunlar istinbat olunur:

1- Ulema demişlerdir ki: bir kâfir, an delilin i'tikad etmek için bizden tevhid ve risaletin delâilini beyan ve ikamei huccet talebinde bulunursa tevhidi ilâhîyi ve Hazreti Peygamberin sıhhati nübüvvetini beyan ile ikamei huccet üzerimize vacib olur. Ve bir harbî böyle bir talebde bulunduğu zaman bu delâleti beyan ve hucceti ikame etmeden onu katle kalkışmak caiz olmaz. Zira Allah tealâ bervechibâlâ bu kadar i'lândan ve müddetin inkızasından sonra bile « حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ » eman verilmesini emretmiştir. Bu şuna da delâlet eder ki her kim bizden umuruna müteallik bir şeyin ta'rifini taleb ve iltimas ederse ta'limi üzerimize vacib olur.

2- Fukaha demişlerdir ki: bir harbî dari islâma dahil oluverirse kendisi ve malî ganimet olur. Ancak ümidi islâm ile kelâmullahı istima' etmek gibi bir garzı şer'î için veya ticaret için müstecîr olarak, ya'ni istîman edib emân alarak dahil olursa bir sabinin veya mecnunun emaniyle bile dahil olsa bunların emanları da bir şüphei emân olduğundan muhafazası vacib olur. Her hangi birisi dari islâma bir elçilikle giderse elçilik emandır. Birisi dâri islâmdaki bir malını almak için gider ve o malın da emanı bulunursa malın emanı onun da emanı olur.

Hâsılı öyle, o maksadla eman ver ﴿ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهٗ﴾ sonra da onu me'menine iblâğ eyle

-istima' ettikten sonra iyman etmezse canı ve malı taarruzdan masun olarak onu eman yeri olan mahalline, vatanına yetiştir.- Binaenaleyh müste'minin fazla bir müddet durdurulması da caiz değildir. ﴿ذٰلِكَ﴾ bu: bu eman ve iblâğ emri ﴿بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾ şu sebebledir ki bunlar bilmez bir kavmdirler.-

sh:»2460

İyman ve islâmın hakıkat ve ahkâmıın bilmezler ve hattâ bu Arab müşrıkleri her hususta cahil bir kavmdirler. Binaenaleyh eman lâzımdır ki hakkı duysunlar da hiç ma'ziretleri kalmasın.

Bu esaslar anlaşıldıktan sonra beraenin hıkmet ve esbabına gelelim:

Bu i'lân üzerine muahidlere karşı böyle i'lânı beraet ve kat'ı münasebet bir nakzı ahid ve binaenaleyh bir haksızlık bir tecavüz demek olmaz mı gibi bir şübhe varid olamaz. Çünkü

﴿٧﴾ كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهٖٓ اِلَّا

الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ
فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۖ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٨﴾ كَيْفَ وَاِنْ
يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ يُرْضُونَكُمْ
بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى قُلُوبُهُمْ ۚ وَاَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ۚ ﴿٩﴾ اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ
اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهٖ ۖ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿١٠﴾ لَايَرْقُبُونَ فِى مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَاذِمَّةً ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ
الْمُعْتَدُونَ ﴿﴾

sh:»2461

﴿١١﴾ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ
فِى الدِّينِ ۗ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٢﴾ وَاِنْ نَكَثُوٓا
اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِى دِينِكُمْ فَقَاتِلُوٓا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ
اِنَّهُمْ لَآ اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿﴾

Meali Şerifi

O müşriklerin Allah yanında, Resulü yanında bir ahdi nasıl olabilir? Ancak mescidi haram yanında muahede yaptıklarınız var ki bunlar size doğru durdukça siz de onlara doğru bulunun, Allah, hıyanetten sakınanları elbette sever 7 Evet, nasıl olabilir ki: size bir zafer bulsalar hakkınızda ne bir zimmet gözetirler ne de bir yemin, ağızlariyle sizi hoşnud etmeğe çalışırlar, kalbleri ise iba eder durur, zaten ekserisi insanlıktan çıkmış fasıklar 8 Allahın âyetlerini bir semeni kalile sattılar da Allah yolundan men'ettiler, hakıkat bunlar ne fena şeyler yapmaktalar! 9 Bir mü'min hakkında ne bir yemin gözetirler ne bir zimmet, bunlar öyle mütecavizler 10 Bundan böyle eğer tevbe ederler, nemazı kılarlar, zekâtı verirlerse dinde kardeşleriniz olurlar, bilecek bir kavim için biz âyetlerimizi daha tafsıl ederiz 11 Ve eğer verdikleri ahidden sonra yeminlerini bozar ve dininize taarruza kalkarlarsa o küfr öncüllerini hemen öldürün, çünkü onların yeminleri yoktur, ola ki vaz geçerler 12

7. ﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِۦٓ﴾ o

müşrikler ya'ni ahidlerine riayet etmiyenler için Allah ındinde ve Resulü ındinde

bir ahid nasıl bulunur? -Böyle istikametsizlerin hakikatte ahdimi kalır?

﴿اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ Ancak Mescidi haram yanında muahede yaptılarınız müstesna- ya'ni bunlar içinde henüz ahdi olanlar bulunabilir. Onun için bâlâda istisna edilmiş, haklarında «فَاَتِمُّوا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ» buyurulmuştur. Binaenaleyh ﴿فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ﴾ bunlar size istikamet ettikleri müddetce siz de onlara müstekım olun. Ya'ni o istisna ve müddeti itmam emri mutlak değildir. Hallerini gözetin ahdinizde durdukları müddetce siz de onların ahidlerinde durun. Şayed diğerlerinin yaptıkları gibi müddetin hıtamından evvel bozarlarsa bunların da ahdi kalmaz, yok eğer hıtamı müddete kadar istikamette devam ederlerse sizin de sonuna kadar vefada devam etmeniz iycab eder. Çünkü ﴿اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ Allah, muhakkak müttekıleri sever.

Görülüyor ki bu fasıla ile yukarıda geçen istisna âyetinin fasılasına bir terci' yapılmıştır. Ve bununla o müstesnaların o zaman, masâdakı bu müstesnalar olduğu gösterilmiştir. Zira evvelki istisna her zaman cereyan edecek olan bir mefhumı küllî üzerinedir. Bu da onun sebebi nüzulü olanlara tatbikıdır.

Acaba bu Mescidi haram yanında muahede yapılanlar kimlerdi? Kureyş veya Huzaa denilmiş ise de bu ıtlakıyle doğru değildir. Zira Kureyş ve Huzaa bu Sûrenin nüzulünden bir sene evvel fethi Mekkede islâma dahil olmuş bulundukları cihetle burada muâhid müşrikler miyanında sayılan ba müstesnalardan murad, onlar olamıyacağı isbat olunmuştur. Bunun için Beni Kinane ve Beni damre denilmiştir. Fakat anlaşılıyor ki Beni Kinanenin de hepsi değildir. Bu hususta en vazıh rivayet, Taberî ve sairenin beyanına göre İbni Ishakın rivayetidir: Denilmiştir ki bunlar Hudeybiye günü Resulullah ile Kureyş



beyninde akd edilen muahedede muayyen müddetin nihayetine kadar Kureyşin ahdine dahil olmuş bulunan Beni Bekir kabailidir ki bu muahedeyi Kureyşten şu ma'hud hay ile -ya'ni şu ma'lûm Kureyş müşrikleriyle- Bekirden Benudüilden başkaları nakz etmemişlerdi. Binaenaleyh Beni Bekirden nakzı ahd etmiyenler için « فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ الاية » müddetin nihayetine kadar itmamı ahid emr olundu» اهـ . Şu halde mes'ele gayet dakiktir. Zira bu surette muahedenin aslı hudeybiye muahedesidir. Hudeybiye, Mekkenin civarında olmak i'tibariyle Mescidi haram yanında buyurulmuş ve bununla muahedenin ehemmiyeti mahsusasına ve kuvvetine ve bunu nakz etmenin pek büyük bir cürüm olduğuna

da işaret olunmuştur. Böyle olduğu halde müşrikler bunu nakz etmişler, Kureyşin ahdine dahil olan Huzaaya tecavüz etmiş ve Kureyş müşrikleri silâh vererek bu mütecavizleri tahrik eylemiş, bunun üzerine muahede münfesih olmuş ve bu tecavüze mukabele için hareket olunmuş bu da Mekkenin fethiyle neticelenmiş, Huzaa ve pek az kimselerden maada Kureyş islâmı kabul eylemiş, büsbütün yeni bir vaz'iyyet husule gelmiş ve bu suretle Hudeybiye muahedesi esas i'tibariyle müddetinden evvel bozulmuş kalkmıştır. İşte şayanı dikkat olan nokta burasıdır ki böyle esası ortadan kalkan bir muahedenin diğer taraftan dolayısiyle alâkadarları olub nakzına iştirâk etmiyerek istikametlerini gösterenler hakkında münfesih olmadığı ve bu istikamet devam etmek şartıyle müddetinin nihayetine kadar istikametle itmam olunması ehli islâmın bir vecibei ittikası bulunduğu ıhtar edilmiştir. Halbuki zâhiren bakılırsa aslın sukutiyle Fer'in de sukut edeceğine hukm edilmek lâzım gelirdi. Demek oluyor ki burada bu kıyasın hilâfına olarak şüphei ahdin de ahid hukmünde tutulması Allah ve Resulullah ındında diyanet istikamet, ittika muktezası olduğu anlatılmıştır. Netekim

sh:»2464

Fukaha bu ma'nâ ile «şüphei eman emandır» demişler, binaenaleyh burada ne kadar yüksek bir ilâhî hukuk esasî bulunduğunu nazardan kaçırmamalıdır.

Bir de burada mevzuı bahs olan Beni Bekir tefsiri Taberîde musarrah olduğu üzere Beni Kinaneden olan Beni Bekirdir. Demek ki Beni Kinane ve bunlardan beni Bekir kabilelerinin hepsi de ahde riayet etmiş değildir. Zira Hudeybiye muahedesini fı'len ilk nakzeden bunlar içinde Benudüil olmuştur. Binaenaleyh beni Kinane veya beni Bekir Huzaaya tecavüzle Hüdeybiye muahedesini nakzettiler denildiği zaman bunun içlerinden Benudüil dolayısiyle olduğunu anlamalıdır. Kezalik beni Kinane veya beni Bekir ahidlerini bozmadılar denildiği zaman da içlerinden Benudüilden maadasını anlamalıdır.

Evet, 8. ﴿كَيْفَ﴾ nasıl olur? -O müşriklerin şu hal ile Allah ve Resulü ındında bir ahdi nasıl bulunur? ﴿وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ﴾ ki size bir zafer bulurlarsa- ellerine bir fırsat geçer üstünüze çıkarlarsa ﴿لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً﴾ hakkınızda ne bir ill ne de bir zimmet gözetmezler -

İLL, esasında keskinlik veya parlaklık ma'nâsından me'huz olarak feryad, yemin, ahid, karabet ma'nâlarına gelir. Ibranîce «il» muarrabi olarak ilâh demek olduğu da söylenmiştir.

ZİMMET, hıfz-u himayesi lâzım gelen ve zayi' edilmesi mezemmeti icab eden her hangi bir emr mefhumiyle ahd-ü eman, taahhüd ve zamân demektir ki nakzı mucibi zemmolur. Bundan me'huz olarak şer'an bir şahsın leh ve aleyhinde iycab ve isticabe ehl olması vasfına ıtlak edilir ki ahdi bulunan nefis diye de ta'rif olunur. Ta'biri âharle şahsıyyeti hukukıyye yahud bunu



teşkil eden vasfı mümeyyiz, ya'nı hakk-u vazife ehliyyeti demektir. Evvelki lügavî ma'nâ ile borç bir zimmettir. İkinci şer'î ma'nâ ile ise zimmettedir. Sûrei «A'raf» da «

اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا بَلٰى ۛ

» âyetine bak. Bilkuvve zimmet bu ahdi fıtrî ile, ya'ni mevcudiyyeti insaniyyedeki tevhıd ve ma'rifeti hak kabiliyyeti mebdeiyle, bilfı'il zimmet de buna müsteniden bilfi'ıl yapılan taahhüd ile sabit ve kaim olur. Âyet selbi küllî üzere varid olduğuna nazaran zâhiri hangi ma'nâsiyle olursa olsun il ve zimmet namı verilebilecek hiç bir şey tanımazlar demektir. Ya'ni bir fursat bulurlarsa bütün ahidlerine rağmen sizin hakkınız da ne Allahı, ne yeminlerini ne karabetlerini, ne de ahd-ü zimmetlerini tanımazlar. Ne kadar feryad etseniz yine tanımazlar. En keskin en parlak mukaddes hakka ve verdikleri ahde bakmaz, size kıyar dilediklerini yaparlar. Maahazâ bütün bu ma'nâları şu iki de hulâsa mümkindir: ne ilâhî, ne beşerî hiç bir hakk-u ahid gözetmezler, sizden kendi haklarında değil,

kendilerinden sizin hakkınızda gözetmezler ﴿يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾ ağızlariyle sizi irza ederler. -Vefakârlıktan, dostluktan, islâmdan bahsederler, iyman-ü tâatten dem vururlar, kandırmak için yeminler de yaparlar. Hılâfı zuhur ediverince aslı yok ma'ziretlerle ı'tizar ve taallül ederler. Lâkin bütün bunları yalnız dilleriyle yaparlar. ﴿وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ﴾ halbuki kalbleri ibâ eyler- ağızlarındaki söz gönülleriyle taban tabana zıd, kuru ve ma'nâsız bir lâftan ibarettir. Mühadene değil müdahenedir. ﴿وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ﴾ ve bunların ekserisi fasiktır. Taat ve ahidden çıkmış mübalatsiz mütemerridlerdir. Bir kısmı kalilinde olduğu gibi gadirden kaçınacak, namussuzluktan çekinecek ne bir akıdei maniaları, ne de bir mürûeti insaniyyeleri merdlikleri yoktur, utanmaz arlanmazlar. 9.

﴿اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾

sh:»2466

Allahın âyetleri mukabilinde bir semeni kalîl iştirâ ettiler -ahidlerin ifasını ve her hususta istikameti emreden âyâtullahı gayet az ve ehemmiyyetsiz bir şey'e bir lâhzalık Dünya şehvetine değiştiler de ﴿فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ﴾ Allah yolundan men'ettiler.- Allahın yolunu kesdiler, Beytullah yolundan, dini hakdan, islâm ve tâatten çevirmeğe kalktılar. Denilmiştir ki Ebûsüfyan ibni Harb

Peygamberin halifylerini bırakıb kendi haliyfleri olan a'rabîlere bir ziyafet vermişti, bu bir lokma yemek sebebiyle nakzı ahdettiler ﴿اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ hakıkaten bunlar ne fena yapıyorlardı- yahud o yapageldikleri ameller kendilerine ne fena oldu, ne kadar ağıra oturdu 10. ﴿لَايَرْقُبُونَ فِى مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَاذِمَّةً﴾ bir mü'min hakkında ne bir yemin ne de bir ahid gözetmezler -ya'ni hey'eti mecmuasiyle ümmeti islâmiyye hakkında gözetmedikleri gibi efradı mü'minînden hiç biri hakkında da hiç bir hakk-u ahid gözetmezler ﴿وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ﴾ ve işte bunlardır ki o mütecavizlerdir.- Hakkın hududunu aşan, zulm-ü taaddi eden mütecavizler diye bu ahvali mezmume ile muttasıf olanlara denir. Yoksa bunlara karşı beraet i'lân edib harb edecek olanlara değil 11. ﴿فَاِنْ تَابُوا﴾ imdi bunlar tevbe ederler -şirk-ü küfürden ve yaptıkları fenalıklardan vaz geçerler ﴿وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ﴾ ve namazı ikmae edib zekâtı verirlerse ﴿فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّينِ﴾ o zaman dinde ıhvanınızdırlar.- Lehinızdeki lehlerine ve aleyhinizdeki aleyhlerine olmak üzere hukuk-u vezaifte müsavi olursunuz, binaenaleyh bu takdirde ken-

dilerine kardeş muamelesi ediniz ﴿وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ ve biz bu

âyetleri bilecek -ya'ni delâlet ettikleri ahkâmı anlayacak, tanıyacak- olan bir kavm için tafsıl ediyoruz. -« قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ » olanlar değil, ılm-ü hakkı takdir şanından olanlardır ki bu âyetlerden istifade

ederler, bu cümle bu âyetlerde münderic ahkâmı iyice teemmül ve hakkını takdir ile muhafazaya tergib için

tezyilî bir cümlei mu'terızadır. Ya'ni ey mü'minler siz bu âyetlerdeki tafsılâtın kadrini biliniz, anlayıb amel

ediniz, onlar da bilirler, tevbe ve amel edib size kardeş olurlarsa febihâ ne a'lâ 12.

﴿وَاِنْ نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ﴾ ve eğer ahdlerinden osnra

yeminlerini bozarlarsa ﴿وَطَعَنُوا فِى دِينِكُمْ﴾ ve dininize ta'n ederlerse sarahaten tekzib

veya takbih ile kadh eylerlerse -ki o müşrikler böyle yapıyorlar. Bu iki surette

﴿فَقَاتِلُوٓا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ﴾ siz de o küfür imamlarına kıtal ediniz.- Ya'ni yeminlere tevsık ve

te'yid ederek ahid verdikten sonra yeminlerini bozanlar ve dininize ta'n edenler küfürde ileri gitmi, küfür

imâmi, küfür pişuvası olmuş olurlar. Binaenaleyh siz de ölümü, öldürmeyi göze alıb bunlarla çarpışınız harb

ediniz. ﴿اِنَّهُمْ لَآ اَيْمَانَ لَهُمْ﴾ şüphesiz ki bunların asla yeminleri yoktur.- Hakikatten

onlar için onların nazarında yemin denilen şey yoktur. Kalblerinde yeminin hiç bir hukm-ü kıymeti

olmadığından ağızlariyle ne kadar yemin etseler boştur, yemine riayet etmez, yemin bozmayı bir mahzur

saymazlar, yeminsiz oldukları küfürde bu kadar ileri gittikleri tahakkuk ve tebeyyün etmiş bulunanlarla artık bir ahid yapmak imkânsız olur. Bunlarla bir ahid yapabilmek yeminsizlikten vaz geçmelerine mütevakkıftır. Bu ise ancak kıtal ile mümkin olur, zira böyle kâfirler katl ve kıtalden başka bir şeyden

çekin-



mezler. Bunun için bu yeminsizlere, bu küfür imamlarına kıtal ediniz ki ﴿لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ﴾ vaz geçsinler -o küfür ve irtikâb etmekte bulundukları o cerâimi a'zîmeye, o yeminsizliğe ahidsizliğe dinsizliğe nihayet versinler. Ya'ni böyle diye ve bu arzu ve ümid ile kıtal ediniz, harbden garazınız bu olsun. Yoksa mütecavizlerin âdeti olduğu üzere mücerred itlâf etmek, mahza ızrar ve eziyyet etmek olmasın.

Şimdi:

﴿١٣﴾ اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ اَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ

تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدِيكُمْ
وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾
وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
حَكِيمٌ ﴿١٦﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ
جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ
وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۗ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿﴾

sh:»2469

Meali Şerifi

Ya öyle bir kavme muharebe etmezmisiniz ki yeminlerini bozdular ve Peygamberi çıkarmayı kurdular, hem de ilk evvel size tearruza onlar başladılar, yoksa onlardan korkuyormusunuz? Eğer mü'minseniz daha evvel Allahdan korkmalısınız 13 Muharebe edin onlara ki Allah sizin ellerinizle kendilerini muazzeb kılsın, rüsvay etsin, nusratiyle sizi üzerlerine muzaffer buyursun ve mü'min bir kavmin yüreklerine su serpsin 14 ve kalblerindeki gayzı gidersin, hem Allah dilediğine tevbe de nasıb eder, Allah alîmdir, hakîmdir 15 Yoksa

siz zannetiniz mi ki halinize bırakılıvereceksiniz de Allah içinizden mücahede edenleri ve Allahdan,

Resulünden ve mü'minlerden mâada sokulacak bir locaya tutunmıyanları hiç de bilib görmiyecek? Halbuki

Allâh bütün amellerinize habîrdir 16

13. ﴿اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا﴾ Şöyle bir kavme kıtal yapmazmısınız ki ﴿وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ﴾ ve ﴿نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ﴾ yeminlerini bozdular

Peygamberi çıkarmak istediler -o Peygamber ki içlerinde bulundukça « وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ » mantukı üzere Allah, onları ta'zib

etmiyecekti, vatanları darüsselâm olacaktı. Lâkin onlar böyle bir Peygamberin vatanlarında bulunmasını

istemediler, onu çıkarmak ve vatanlarını islâm ve selâmete karşı darı harb yapmak teşebbüsünde

bulundular. Bunu evvelâ Mekkede istediler hicret vaki' oldu, sûrei «Enfal» de « وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا » bak. Sonra Medineden çıkarmak istediler: Yehud ile de

iştirâk ederek Ahzab vak'alarına teşebbüs ettiler. Bir de ıhracın diğer bir ma'nasiyle: Hudeybiyeden evvel

ve sonra Peygamberi tecavüz ve huruc hareketine sevketmeğe çalıştılar. Gerçi

yapamadılar, fakat öyle istediler. ﴿وَهُمْ بَدَؤُكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ ve ilk def'a onlar size başladılar -siz müslimanlara karşı harb vazıyyeti açan ve ilk önce kıtale kalkışan onlar oldular- ibtida Resulullah onlara kitâbı mübîn ile geldi tebşir ve inzar ile va'z-u nasıhat ve tezkiri hakıkat etti, bürhan ile tehaddiye da'vet eyledi, onlar bundan âciz kaldılar, bürhanı seyf-ü sinana çevirdiler. Peygamberi ve müslimanları katle kalkıştılar. Bu suretle vatanlarını dâri harb, kendilerini harbî yapan, müslimanlarla aralarında ibtida hali harbi ihdas eden onlar oldu. Bu bir ahd-ü müsaleha ile neticelenmeden ibtida «Bedr» de azmi kıtale onlar başladılar, kârvanı geçirdikten sonra Muhammed ve maıyyetindekileri istiysal ve «Bedr» de bir zevk yapmadan dönmeyiz dediler, mağlûb oldular, fakat «Bedr»den Hudeybiyeye kadar hali sulh teessüs etmedi mütevaliyen harb ve hali harb devametti, nihayet Mescidi haram civarında, Hudeybiyede arzularına göre bir muâhede tekarrür etti. Bunu bozan ilk tecavüz de onlardan vakı' oldu, bunun üzerine fethi Mekke vuku' buldu, bir çokları dairei islâma girdi, girmiyenler de afvi umumîye mazher edildi. Bu kerre de Huneyn muharebesine sebebiyyet veren ilk tecavüz olanlardan, o müşrikler tarafından oldu. Nihayet yine tek durmadılar, tebûk seferini vesiyle ederek haricî dahilî ıhtilâl teşebbüslerinde bulundular. Binaenaleyh bu güne kadar cereyan eden kıtallerin bütün bâdîsi onlardır. Nakzı yemîn, ıhracı Resul sevdasi, bilâ mucib bed'i kıtal, şu üç sebebden her biri başlı başına bir sebebi harb olduğu halde bunların hepsi kendilerinde içtima' etmiş olan bir kavme siz kıtal etmez misiniz? ﴿اَتَخْشَوْنَهُمْ﴾

bunlardan korkuyor musunuz? -Ki etmiyeceksiniz, artık bunlarla kıtal yapmamanın korkaklıktan başka ne sebebi olur?

sh:»2471

﴿فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ﴾ eğer öyle ise Allah korkmanıza daha ehaktır.- Çünkü Allah, izin vermezse onlar size ne zarar, ne menfeat hiç bir şey yapamazlar, fakat Allahın i'lân ettiği bu emirlerine muhalefet edib onlarla kıtali terkettiğiniz takdirde başınıza gelecek gazab ve ıkabı ilâhîden sizi ne onlar, ne başkası kurtaramaz, ﴿اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ eğer siz mü'minler iseniz bu böyledir. -İyman yalnız Allahdan korkmayı iycab eder ve yemine iymanı olanların yeminsizlere harbetmesi ıktiza eyler. O halde:

14. ﴿قَاتِلُوهُمْ﴾ Onlara kıtal ediniz: Harbe girişiniz ki ﴿يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدِيكُمْ﴾ Allah sizin ellerinizle onları muazzeb kılsın. -Harbin acılarını tatsınlar, maktul, mecruh, esir olsunlar. Can ve maldden zayiat versinler ﴿وَيُخْزِهِمْ﴾ ve onları zelil-ü makhur ﴿وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ﴾ ve hey'eti mecmuanızla sizi üzerlerine mansur, muzaffer

ve galib eylesin ﴿وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ﴾ ve bir takım mü'minlerin sadirlerine şifa versin- Huzaîler gibi onlarnı eza ve cefalarını çekmiş, kıtalde bulunanamış, halleri yürekler acısı olmuş bir takım mü'minlerin gönüllerinde dert bırakmasın teşeffii sadrettir. Sin 15. ﴿وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ﴾ ve kalblerinin gayzını gidersin. -Ya'ni öyle bir şifayı sadır versin ki ihtirasları artıracak yeni yeni öclere, sârlara sebeb olacak mütecaviz bir intikam mahiyyetinde olmasın, bil'âkis hakkın ihkakından zevkyab olacak olan mü'minlerin kalblerindeki muhık gayzları silsin, meşru' gayzlara sebeb olan zulm-ü teaddi menabi'ni ta'kım eylesin de gayzdan azâde bir hayatı selâmet yaşatsın.

sh:»2472

Görülüyor ki burada kıtal emri üzerine beş hıkmet ve faide terettüb ettirilmiş ve bunlar « واو » ile atfedilerek beşi bir « قاتلوا » emrine cevab yapılmıştır. Ta'zib, ıhza', nusrat, şifai sadır, izhabi gayz. Bu suretle bunların hey'eti mecmuası meşru' bir harbin gayelerini beyan ve bu gayelerin tahakkukunu va'detmektedir. Demek olur ki harbde idtidaen bir ta'zib hıkmeti vardır. Bir harbi şayânı tahsin bir hale koyacak olan makasıdı haseneye evvel emirde katl-ü cerh ve esr, tahribi bilâd ve itlâfı emval gibi acı bir

yoldan gidilebilecektir. Fakat bu ta'zib balâda işaret olunduğu üzere harbin müstekıllen bir eza ve iylâmdan ıbaret de olmamalıdır. Mü'minler, bunu azâba istihkak kesbetmiş bir kavme azâbı hakkın tatbikına me'mur bir el olmak, emri hakkı yerine getirmek fikir ve maksadıyle ve binaenaleyh haksız, faidesiz bir ta'zibden sakınmak suretiyle yapmalıdırlar ki ta'zib, ta'zibi abid değil ta'zibi ilâhî ta'zibi hakk olsun da bu uğurda şehid olanlar azâbdan azâde olarak doğrudan doğru rahmeti rahmana kavuşsun. Bu böyle yapıldığı surette buna düşmanın hızy-ü zilleti hıkmeti terettüb edecektir ki harbin ikinci safhası ve gayesidir. Fakat bir gayei asliyye değildir. Bu da ilâhî ve bihakkın bir ıhza olduğu surette üçüncü bir gaye ile mütelâzim olacaktır ki o da mü'minlerin hey'eti mecmuasiyle düşmanlarına zafer ve galebesi, nusreti ilâhiyye ile mansuriyyet ve tealisi gayesidir. Yoksa düşmanlar zillete düşmekle beraber mü'minler de diğer cihetten bir afete ma'ruz kalacak olurlarsa harbden intifa' edilmemiş, gayei harb hasıl olmamış olur.

Ve bunun içindir ki ta'zib, harbin garazını teşkil edemiyeceği gibi ıhza da öyledir. Gayei harb, hakıkî bir mansuriyyettedir. Bu nusret gayesinin de sadre şifa verecek ve kalblerdeki gayzı silecek bir surette is-

tihsali matlûb olmalıdır. Zira ba'zı zaferler olur ki daha büyük derdler açar ve ba'zı teşefıı sadırler olur ki daha büyük gayzlar tehyîc eder. İşte evvelinde düşmanı ta'zib-ü tezlil gibi iki sebeb ve vasıta ve nihayetinde sadirlere şifa ve izâlei hayz gibi iki faide ile mütelâzim ve müctemi' bulunan ve makasıdı harbin merkezini teskil eden bu gayei nusrat ve zaferi iyman bir gayei maksudedir ki garezı harb bunun üzerinde deveran eder. Âyetin nazmındaki tertibi zikrî de bu ma'nâya bir iyma demektir. Bu ı'lânı beraet ve bu kıtal emirleri bu beş hıkmet ve faidenin intaciyle alâkadardır. Bu emirlere imtisal ve bu niyyetle hareket edildiği surette Allah tealâ bunların tahakkukunu va'deyler. Bir de bütün bunların mâverasında ve hey'eti mecmuasına muadil bir gaye daha vardır ki yukarıda « لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ » diye tensıs buyurulduğu üzere harbde gayetül'gaye olarak gözetilmesi lâzım gelen ve harbi bir ıbadeti mahza haline koyan asıl hıkmeti ilâhiyye odur. Onun için bunun beyanında obirlerinin sebki değiştirilerek müstakıl bir cümlei müste'nefe halinde buyuruluyor ki:

﴿وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ﴾ Ve Allah, kimi dilerse tevbe nasıb eder. -O yeminsizlere mukatele zikrolunan beş faidenin husulüne sebeb olduktan başka bunların husulü nihayet bir tevbe ile de alâkadar olur ki bu tevbenin iki tarafa da şümulü olabilir: bir taraftan o söz dinlemez kâfirler

harbin acısını ve iymânı hakkın zaferini gördükçe içlerinde mütenebbih olanlar ve binaenaleyh küfr-ü ma'sıyyetten tevbe edib iyman ve islâma rücu' eyliyenler bulunur. Netekim fethi Mekke bunun pek bariz bir misalini vermişti. Beri taraftan böyle bir harbin mü'minler üzerinde de pek büyük bir neticei terbiyeviyyesi vardır: iymanlarını takviye eder ve hasbel beşeriyye sâdir olan günahlarından tevbekâr olub temizlenmelerine sebeb olur ki bunu müfessirîn vücuh ile be-



yan etmişlerdir: evvelâ bu emri ilâhîyi bidayetinde hasbelbeşeriyye gücürgenenler varsa bunlar harbe ıkdam ettikleri surette bu amel kendileri için o günahtan fi'len bir tevbe olur. Saniyen nusrat-u zafer haddi zatında büyük bir in'amdır. Ve ni'metin tevalisini müşahede etmek ise hissi hamd ve şükranı bulunanları cemi' zünubden tevbeye daî olur. Salisen Nusrat-u zafer ve te'mini hakk-u adalet emvalin tekessürüne ve ni'metlerin tezayüdüne sebeb olur. Halbuki lezzeti haram yollara bile sevketmesi melhuz olan mal-ü câhın halâl tarık ile tahsıli mümkin olunca bu vüs'at, müzayeka ve ihtiyacın ba'ıs olabileceği bir takım fena meyillerden Tevbeye daî olur. Rabian nefsi beşerînin Dünyaya ve lezaizi Dünyaya şiddetli bir meyli vardır. Bunu ba'zı ahvalde « اَلنَّاسُ حَرِيصٌ عَلَى مَا مُنِعَ » medlulünce mahrumiyyet ve

memnuıyyet daha ziyada teşhid eder. Buna karşı insana Dünya kapıları açılır ve Allah tealâ da onun hayrını murad buyurursa o zaman nefis, meylettiği o Dünya lezzetlerinin ne kadar hakır ve ehemmiyetsiz, boş şeyler olduğunu aynelyakın anlar ve o vakıt Dünya gözünde küçülür. Dünyaya kıymet veren o şiddetli meyiller süner, bu da nefsin Dünyadan inkıbazına sebeb olur. Bu ma'nâ sûrei « ص » de Süleyman aleyhisselâmdan hikâye olunan « هَبْ لِى مُلْكًا لَايَنْبَغِى لِاَحَدٍ مِنْ بَعْدِىۚ = bana benden sonra bir kimseye gerekmiyecek bir mülk bağışla» duasının tefsirindeki vücuhtan birisidir. Ya'ni bir mülk ki husulünden sonra nefsin talebi Dünya ile bir iştigali kalmaz. Mülklerin, devletlerin en büyüğü olan böyle bir mülk-ü devletin husulü halinde bilmüşahede anlar ki hasılı Dünya bir hiç ve Dünya lezzetleri, şehvetleri boş ve faidesizdir. Bu anlayış üzerine kalb, Dünyadan yüz çevirir ve artık ona hiç bir kıymet vermez olur. Bütün külliyyetiyle Allâha teveccüh eder. Ve işte harbin sureti cereyanına ve makasıdına nazaran ahlâkı umumiyye ve hususıyye üzerinde iyi veya kötü bir takım netaici vardır. Allahın



emrettiği harb ise bervechi meşruh zikrolunan beş menfeatin husulüne sebeb, bunlar da bu suretle

tarafeynin vücuhi muhtelifeden tevbesine sâık ve bâıs olur. Fakat görülüyor ki bu tevbenin her halde küllî olarak değil Allahın dilediklerine nasîb olacağı bilhassa anlatılmıştır. Çünkü ba'zı kimseler de küfr-ü ma'sıyyet, tabiat halini almış bulunur ki bunlar ne darlıkta ne vüs'atte mütenebbih olmaz, düzelmez, netekim ba'zı kimselerde de ısmeti fıtriyye veya müktesebe ile iyman ve tekvâ tabiat olur, ne darrâda, ne serrâda bozulmazlar. Kezalik ba'zı kimseler vardır ki ahlâkları üzerinde muzayakanın vüs'atten ziyade hüsni te'siri bulunur: Sonra ikbal ve devletin teveccühü ve Dünya kapularının açılması « ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ﴾۰ ﴿اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰٓى اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰى﴾ » medlüllerince insanı azıtmağa da sebeb olur. Begy-ü tuğyan ile fir'avnlaştırır, bütün bütün dünyaya daldırır, şehevata sürükler, bir çokları hakkında gururunu artırır, hakkı unutturur Allah yolundan keser, çirkâbı fena içinde boğar.

والنفس كا الطفل ان نهمله ثب على
حب الرضاع وان تفطمه ينفطم

Vüs'at ve devletin Dünyayı anlamağa, hiçliğini anlayıb tiksinmeğe, Dünyadan bıkıb Allaha teveccüh etmeğe sebeb olması Allah tealânın bilhassa hayır murad etmiş olduğu kimselere mahsustur. Ve insanların

ahvalindeki bu ıhtılâfın esası da mücerred Allahın meşiyyetine aiddir. Bunun için tevbe hikmeti obirleri gibi ıtlakıyle kıtale terettüb ettirilmemiş « عَلَىٰ مَنْ يَشَآءُ » diye takyid buyurulmuştur.

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ Ve Allah alîm hakîmdir. -Her şeyi ne yaptığını yapacağını bilir. Her fi'li ve her emri böyle nice nice hikmet-ü müslahatı tezammun eder. Ekseriya bu gibi tezyilî cümlelerde zamir ile iktifa olunmayıb da ismi celâlîn tasrih edilmesi terbiyei mehabet ve ilkai haşyet için-



dir. Ya'ni o azamet ve celâline payan olmıyan Allah tealâ bu kıtal emrini ılm-ü hikmetiyle vermiştir. Binaenaleyh bu emirler kemali tedebbür-ü itaatla icra edildiği surette bu hikmetlerin faideleri tahakkuk edeceğinde ve bunun daha nice hikmetleri bulunduğunda şüphe edilmemeli ve emri ılâhîye muhalefetten son derece hazer olunmalıdır.

Mü'minleri bu vechile tergıbden sonra harbden kaçınanları tevbih ve hikmetlerinden biri de halisâne cihad edenlerin ındi ilâhîde temayüz ve ıstıfaları olduğunu tefhim ile ziyadei tergıb için buyuruluyor ki:

16. ﴿اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا﴾ Yoksa siz zannettinizmi ki halinize bıkarılacaksınız?

-cihad ile emr olunmıyacak, sizi tehzib ve tasfiye edecek imtihanlara tâbi' tutulmıyacak, bulunduğunuz hal üzere keyfinize terk olunacaksınız?

﴿وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَارَسُولِهِ وَلَاالْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً﴾ de Allah içinizden mücahede edenleri ve Allahtan, Resulünden, mü'minlerden başka sokulacak bir sirdaş tutmayanları hiç bilmemiş olacak?-

Böyle muhlıs mücahidlere vücud, kadr-ü kıymet, sevab ve derece vermemiş bulunacak öyle mi? Heyhat!

﴿وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ Halbuki Allah hepinizin bütün amellerinize habîrdir.

-Binaenaleyh çalışan ile çalışmıyanı, mücahid ile gayrı mücahidi, Allahdan, Resulünden ve mü'minlerden başka ne sokulacak bir bezm, ne sir verecek bir bıtâne tutmayan muhlisler ile bunun zıddını yapan münafıkları ve her birinin yaptıklarını Allahın bilmemesi ve ona göre ecr ve cezalarını tefrık etmeyib bırakıvermesi ne mümkin?

Artık bu müşriklerin münasebette bulunmağa lâyık hiç bir cihetleri, hiç bir meziyyetleri, ahlâkî, dinî hiç bir

sh:»2477

haysiyyetleri yokmudur? Şimdiye kadar bunlar Mescidi haramın umranına hizmet etmiş ve hâlâ az çok etmekte değilmidirler? Ve o halde bunlardan bu derece beraet vekat'ı münasebet lâyık olurmu? gibi ba'zı şüpheler hatıra gelir veya irad edilirse:

﴿١٧﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ؕ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۚ وَفِى النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٨﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٩﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ؕ لَايَسْتَوُنَ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿٢٠﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ

هُمُ الْفَآئِزُونَ﴿﴾

sh:»2478

﴿٢١﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢٢﴾ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِيمٌ﴿﴾

Meali Şerifi

Müşrikler vicdanlarına karşı kendi küfürlerine kendileri şâhid olub dururlarken Allahın mescidlerini ma'mur etmeleri kabil değildir, onların hayır namına bütün yaptıkları heder ve ateş içinde onlar, muahlledlerdir 17 Allahın mescidlerini ancak Allaha ve Âhıret gününe inanan, namaza devam eden, zekâtı veren ve Allahdan başkasından korkmıyan kimseler ma'mur eder, işte bunların muvaffak olmaları me'muldür 18 Ya siz hacılara sekalığı ve Mescidi haramda umreciliği Allaha ve Âhıret gününe iyman edib de Allah yolunda cihâd etmekte bulunan gibi mi tuttunuz? Bunlar ındallah müsavi olmazlar, Allah zalimler

gürühuna hidayet vermez 19 İyman edib hicret etmiş ve mallarıyle, canlarıyel fîsebilillâh cihad etmekte bulunmuş olan kimseler Allah ındinde derece cihetiyle daha büyüktür ve bunlar işte o murada eren fâizîndir 20 Müjdeler onların rabbı kendilerini kendinden bir rahmet ve bir rıdvan ve Cennetler ile ki onlar için içlerinde, daimî bir na'îm var 21 Ebedî kalmak üzere orada onlar, çünkü Allah, onun yanındadır ancak azîm bir ecir 22

17.

﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ﴾ Müşrikler kendi aleylerinde küfür şâhidleri oldukları halde bunların Allah mescidlerini i'mar etmeleri olur şey değildir. -Binaenaleyh bunların Mescidi haramı i'mar ettikleri veya edecekleri nasıl tasavvur olunabilir? İbni kesîr ve Ebû amir kıraetlerinde « مَسْجِدَ اللّٰهِ » diye müfred sıgasiyle okunur ve asıl murad Mescidi haram olduğunu

sh:»2479

gösterir. Ya'ni müşrikler kendilerini kâfir olduklarını gerek söylesinler, gerek söylemesinler, Allahın

vahdaniyyetine ve Resulünün hakkıyyetine inanmadıklarını vicdanlarında bilib durdukları ve Ka'benin etrafına putlar dikmek, bunların karşısında ıbadet etmek, çırçıplak tavaf eylemek gibi kendilerinin küfürlerine şehadet eden asarı şirk ile izharı küfr ettikleri halde bunların münhasıran Allaha ıbadet için secdekâh olmak üzere yapılan Allah Mescidlerine i'mar namına yaptıkları şeylerin hakikaten bir i'mar olabilmesine ve binaenaleyh Kâ'benin ma'muriyyetine hizmet etmelerine imkân ve ıhtimal yoktur.

﴿أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ﴾ Bunlar yok mu bütün amelleri habt olur. -O küfür halinde yaptıkları i'mari mescid ve buna benzer ne kadar a'mali hayriyyeleri varsa hepsi « هَبَاءً مَنْثُورًا » boşa gider. ﴿وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾ Ve ateşte bunlar muhalled kalırlar.- Sırf Allah için olmıyan hiç bir amelin ebedî hayrı olamaz. Allah için bir bina veya her hangi bir amel yapmakla bunu yaparken Allahtan başkasına tapmak veya her hangi bir küfür yapmak ise ikisini bir yere gelecek şey değildir. Bunda samimiyetsizlikten başka bir tenafi ve tenakuz da vardır ki bu tenafide küfür diğerlerini siler süpürür hiçe indirir. Bunun için kâfirlerin i'lâni küfr ederek bir Allah mescidi i'mar etmeleri kendileri için inanmadıkları ve samimiyyetle yapmadıkları ve binaenaleyh cidden bir hayrını görmiyecekleri bir şey yapmak olduğu gibi aynı zamanda bu bir i'mar değil, Allah mescidlerinin maddiyyet veya ma'neviyyetinde bir tahrib ile alâkadar bir amel, zımnen bir zarardır. [ « وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا الآية » bak.] Mescidin ımareti iki

ma'nâya gelir. Birisi binası ve tecdidi, birisi de ziyareti ve içinde bulunulub ıbadet edilmesidir. Netekib Beyti şerifi ziyareti mahsusaya «umre» denilir. Ve mescidlere çok giden ve içlerinde çok duran kimselere de «um-



marı mesacid» ta'bir olunur. Kezalik bir kimsenin meclisine çok devam ettiği zaman «falanın muammiri meclisi falan» derler. Bu suretle bir mescidin ma'muriyyeti bu iki cihetin cem'ıyle olur. Birisi umranı maddîsidir ki binası, ta'miratı, nezafeti, mefruşatı, tenviratı ve bunların idamesine müteallık cihâtıdır. Birisi de umranı ma'nevîsidir ki içinde Allah için ıbadet, zikir, tedrisi ulûm gibi tâat ve fezâilin idamesi ve bunların idamesine müteferri' cihâtı ve mescidi mevzuun lehinin gayrı şeylerden sıyanet ile kaim olur. Bir mescid içinde Dünya umuruna müteallık lakırdı bile onu mevzuun lehinin gayriden sıyanet etmemek ve binaenaleyh ma'muriyyeti ma'neviyyesini ihlâl eylemektir. Bu babda şu ehadisi şerife ne kadar şayanı dikkattır: Resuli ekrem sallallahü aleyhi ve sellemden vârid olmuştur ki «mescidde lakıdı hasenâtı yer, hayvanın ot yediği gibi». Aleyhıssalâtü vesselâm şu hadîsi kudsîyi de bildirmiştir: Allah tealâ buyurdu ki Arzda benim büyutüm evlerin mescidlerdir ve bunlarda benim ziyaretcilerim de onları ma'mur edenlerdir.

İmdi ne mutlu o kule ki hanesinde tatahhür etti; iyice temizlendi de sonra beni evimde ziyaret eyledi, çünkü zairine ikram etmek ziyaret olunan üzerine bir haktır.» Diğer bir hadîsi nebevîde: her kim mescide ülfet ederse Allah tealâ ona ülfet eder.» Diğer birinde «bir adamı mesacide i'tiyad ediyor gördünüzmü onun mü'min olduğuna şehadet ediniz.» Enes radıyallahü anhten de merviydir ki «her kim bir mescid de bir kandil bulundurursa o mescidde onun zıyası devam ettiği müddetçe Melâike ve hamelei Arş onun için istiğfar ederler.» İmdi mescidleri lakıdıdan bile sıyanet etmek ıktıza edeceğinden bir mescidde her hangi bir küfür şöyle dursun her hangi bir fıskın ve her hangi bir taharetsizliğin bile takarrübü o mescidin ma'neviyyetine uzatılan bir darbei tahrib olur. Ve şu halde asıl mes'ele müşriklerin mesacidi i'mar etmelerinin ceva-

sh:»2481

zını değil vücudunu nefiydir, ya'ni onların i'marları i'mar değildir.

18. ﴿اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ﴾ Allahın mescidlerini -onlar değil- ancak şunlar i'mar ederler ﴿مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ﴾ Allaha ve Âhıret gününe iyman eden

-mescid, içinde Allaha secde ve ıbadet edilmeğe mahsus mevzi' demek olduğundan Allaha iymanı olmıyanların Allaha ıbadet için bir yer bina ve tahsıs etmeleri veya böyle bir binanın Allah için i'mariyle cidden alâkadar olmaları mümteni'dir. Sonra Allaha ıbadet ile iştigalin faidesi bilahare kıyamette görülecektir. Bunun için Âhırete iymanı olmıyanlar Allaha ıbadet etmezler, etmeyince de ne mescid yaparlar ne de mescidleri ıbadetle ma'mur ederler, fursat buldukca ya mescidleri yıkarlar veya mescidlikten çıkarıb dilediklerini yaparlar. Binaenaleyh Allahın mescidi unvanından bilbedahe anlaşılacağı üzere bunu i'mar için evvelâ Allaha ve Âhırete iyman şarttır. Fakat bir şartı kâfi değildir. Bununla beraber ﴿وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ﴾ ve namazı ikame eyliyen- bu da şarttır: Zira mescidlerin binasından maksudi aslî namaz kılmaktır. Namazın vücubunu i'tiraf etmiyenler mescid yapmak lüzumunu hissetmiyecekleri gibi namaz kılmıyanlar da mescidlerin ma'nen haram olmasına sebeb olurlar. Maamafih namaz kılmak da kâfi değildir. Bununla beraber ﴿وَاٰتَى الزَّكٰوةَ﴾ ve zekâtı veren - bu da şarttır. Mescid i'marının mal ve zekâta da bir tevakkufu vardır: farz olan zekât borcunu vermiyen, fukara ve mesâkîni gözetmiyenlerin mescid binasiyle iştigal etmeleri pek melhuz olmadığı gibi mescide gidib fukarâ ve mesâkini gözeterek zekât vermenin de mescidlerin i'marı ma'nevîsiyle pek büyük alâkası vardır. Ancak bu da kâfi değildir. Bunlarla beraber ﴿وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ﴾ Allahdan başkasından korkmı-

yan kimseler - gerçi insan bir çok mahzurlardan korkabilir ve korkmamak elinden gelmez ve Allahdan korkmıyanlardan da hiç korkulmaz değildir. Fakat Allahın emr-ü nehyini yerine getirmek için Allah korkusundan başka hiç bir korkuyu saymıyan, her hangi bir korku ile başkasının rızasını Allahın rızasına tercih etmiyecek ve her hangi bir işte Allahın hakkıyle kendi hakkı tearuz ettiği zaman Allahın rızasından mahrum olmak korkusiyle kendi hakkını feda ve Allahın hakkını ıhtiyar edecek, vazifesini yapmak için şunun bunun levminden veya zalimin zulmünden korkub çekinmiyecek ve lüzumunda harb-ü kıtalden vesair suretle çarpışmaktan kaçınmıyacak velhasıl muhtelif korkular, endişeler tearuz ettiği zaman Allah korkusunun karşısında diğerlerini kale almıyacak bir kalb ve iyman sahibi olan ve bu suretle bu dört hasleti cami' bulunan zevat lâzımdır ki Allahın mescidleri i'mar edilebilsin. Yoksa zikrolunan üç haslet bulunub da islâmın ve iymanı tevhidin hakikat ve kemali demek olan bu kalb ve iyman, bu ıhlâsı vicdan bulunmıyanlar mescidlerin ma'muriyyetini idame edemezler. Günün birinde bir kâfirin veya zalimin ve hatta alel'ade bir cür'etkârın tehdidinden korkarak kendi elleriyle mescidleri yıkmak zilletine bile düşebilirler. Maddeten ve ma'nen tecavüzden, hetki hurmetten sıyanet eylemiyen ve bu sıyaneti idame edecek iymanı kâmil

erbabından hali kalan mescidlerin ne servet ve ne sair bir suretle devamı ma'muriyyetleri ihtimali yoktur.

Onun için ﴿فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ﴾ işte bunlar -bu dört hasleti cemileyi cami' olan cemaat ﴿اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾ hidayeti bulmuş, muradlarına irmişlerden olabilirler.-

Ya'ni doğrudan doğru saadeti ebediyyeye, Cennete nail olacak olanlar böyle bir cemaatin içinde

bulunabilir. Bunların bile her ferdi hakkında huküm kat'î değil ak-



rebi ıhtimaldir. « عسى » dır. Artık müşrikler nerede kalır tasavvur edilsin.

19. ﴿اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ Hacı

sakalığnı ve Mescidi haram imaretini ya'ni Kâ'benin miftahdarlığı, techiz ve tezyini gibi umranına müteallık

hizmetleri

﴿كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ﴾ Allaha

ve son güne iyman edib fîsebilillâh cihad eden kimse gibi mi yaptınız? Bunun yaptığı amele mi benzettiniz

-iyman ve cihaddan kat'ı nazarla mücerred sikayet ve ımaret fazılette ve uluvvi derecede iyman ve cihada

kıyas olunur mu? İymanı olub olmamak ve fîsebilillâh cihadda bulunub bulunmamak haysiyyetlerinden kat'ı nazarla mücerred sikayet ve ımaret ile iştigal edenlerin yaptıkları o sikayet ve ımaret velevse Mescidi haramda olsun Allaha ve Âhırete iyman ile fîsebilillâh cihad edenlerin yaptıkları işe ve te'min ettikleri sikayet ve ımarete nasıl benzetilebilir? ﴿لَايَسْتَوُنَ عِنْدَ اللّٰهِ﴾ bunlar Allah ındinde müsavi olmazlar, nefsel'emirde müsavat kabul etmezler.- Bir kerre ânifen geçtiği üzere iymansızlıkla yapılan sikayet ve ımaret hiçtir. İymana mukarin olduğu surette ise huccaca su vermek ve bizzat Kâ'benin umranına hizmet eylemek dahi gerçi nefsel'emirde hayırlı olan ve ındallah bir fazıleti bulunan amellerdendir, fakat ne de olsa fîsebilillâh cihâd eden mü'minlerin ameline, iyman ve cihadına müsavi olamazlar. Aralarında o kadar büyük bir fark vardır ki onun buna teşbihi bile caiz değildir. Müşriklerin yaptığı gibi iymansız sikayet ve ımareti iyman ve cihada tafdıl etmek veya müsavi tutmak şöyle dursun iyman ile olan cihadsız sikayet ve ımareti mü'minin cihadına ve bâhusus iyman ve cihad ile yapılan sikayet ve ımarete müsavi



tutmak bile bir zulüm, bir haksızlık olur ﴿وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ﴾ ve

Allah zalim olan kavme hidayet etmez- zalimler güruhunu doğru yola çıkarmaz: Raciha mercuhu terciha muvaffak kılmaz. Zalimlere uyanlar ve katılanlar da onlara mülhak olur. Hidayete irmek doğrudan doğru naili merâm olmak için zulümden ve zalimlerden ictinab eylemek ve Allaha ve son güne iyman ederek Allahdan başka hiç bir şeyden korkmaz bir kalb ile Allah yolunda, dini hak uğrunda bütün cehdini sarfedib o müşrikler, kâfirler, zâlimlerden ictinab eylemek ve Allaha ve son güne iyman ederek Allahdan başka hiç bir şeyden korkmaz bir kalb ile Allah yolunda, dini hak uğrunda bütün cehdini sarfedib o müşrikler, kâfirler, zâlimlerle bihakkın uğraşmak, çalışmak lâzımdır ki zulüm ve hıyanet korkuları bertaraf edilsin de bütün Allah mescidleri ma'mur, adl-ü hak ve rahmet-ü rıdvan kapıları açık olsun.

Sakın bu nefyi teşbih ve ademi müsavattan sikayet ve maretin cihaddan efdaliyyeti gibi bir ma'nâ anlaşılmasın 20.

﴿اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ﴾ iyman ve hicret edib Allah yolunda mallariyle canlariyle cihad edenler ﴿اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ﴾ Allah ındında derece cihetiyle en büyüktürler. -Bunların mertebei kemal ve kerametleri diğerlerinin hepsinden yüksektir. Diğerleri sikayet ve ımaret de dahil olduğu halde sair kemalât ve fedailin hepsini hâiz bile olsalar ındallah bu mücâhidlerin böyle mücâhid olmak

haysiyyetiyle rütbe ve derecesi obirlerinden daha büyüktür. ﴿وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ﴾ ﴿ص﴾ ve işte bunlardır ki ancak o faizlerdir. « ﴿عسى﴾ ، ﴿لعل﴾ ، ﴿بلكه﴾ » si olmıyan o büyük fevz-ü felâh bunlara mahsustur. Hattâ denebilir ki fevzi mutlak bunlarındır. Bunların fevzine nisbetle diğerlerininki sanki bir fevz değildir. Sûrei «Nisa» de « ﴿لَا يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ اُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ﴾ ، ﴿وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿ص﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً﴾ ﴿ط﴾ الخ » bak.

sh:»2485

Bu âyetlerin sebebi nüzulünde rivayet olunduğuna göre müşrikler Yehûdilere «biz huccacın sakîleri ve Mescidi haramın âmirleriyiz. Binaenaleyh biz mi efdaliz, Muhammed ve Eshabı mı?» Demişler, onlar da «siz» cevabını vermişler. Bir de Hazreti Aliy, Hazreti Abbâse «radıyallahü anhüma» islâmından sonra «amca hicret etseniz, Rseullullaha iltihak eyleseniz» demiş, o da «ben hicretten efdal bir halde değil miyim? Beytullahı ziyaret edenlere su veriyorum ve Mescidi haramı ı'mar ediyorum» diye cevab vermiş,

sonra bu âyetler nâzil olmuş, Hazreti Abbas «öyle görüyorum ki her halde sikayetimizi terkedeceğim» demiş. Resulullah da «sikayetinize devam ediniz, çünkü sizin onda hayrınız vardır» buyurmuş. Sahihi Müslimde rivayet olunduğu üzere de Nu'man ibni Beşîr radıyallahü anh demiştir ki «Resulüllahın minberi yannıda idim, bir adam «ben huccacı iska etsem de sonra hiç bir amel işlemesem merak etmem» dedi, diğer biri de «ben, Mescidi haramı ı'mar etsem de sonra bir amel yapmasam merak etmem» dedi, diğer biri de «fîsebilillâh cihad bu sizin söylediklerinizden efdaldir.» dedi, bu bir Cum'a günü idi, derken Ömer radıyallahü anh bunlara «susun Resulüllahın minberi yanında sesinizi kaldırmayın, velâkin nemazınızı kıldıktan sonra bu ıhtilâf ettiğiniz mes'eleyi Resulüllahdan istifta edeyim» dedi, ba'dehu huzura dahil oldu, Allah tealâ da bu âyeti inzal buyurdu» ilh.

Şimdi bu büyük fevz-ü derecenin azamet ve kat'ıyyeti şöyle tavzıh ile tebşir buyuruluyor:

21. ﴿يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ﴾ Onların rabbı olan Allah kendilerine şunları tebşir eder: ﴿بِرَحْمَةٍ مِنْهُ﴾ tarafından bir rahmeti -İlâhî fevkal'ade bir in'am ﴿وَرِضْوَانٍ﴾ ve bir rıdvan- hem razı hem merzıy bir halde huzurı ızzetinde bulundura-

cak bir rızayı ekber ﴿وَجَنَّاتٍ﴾ ve görülmedik Cennetler ki ﴿لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ﴾ onlar için içlerinde tükenmez, daimî bir ni'met ve lezzet var. Hem nasıl? 22. ﴿خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا﴾ o bahtiyarlar bunlarda muhalled kalmak, ebediyyen kalmak üzere -ne ni'metlerinde fena var, ne de sahiblerine zeval ﴿اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ zira Allah, şüphe yok ki ancak onun ındinde bir büyük ecir vardır.- Mütenahî amellere nâmütenahî ve ebedî bir ecir ki mukabilindeki ameller veya bütün Dünya ecirleri bunun yanında pek küçük kalır. Dünyada başkalarından beklenecek her hangi bir ecir onun fenasiyle biter tükenir gider ve hiç biri fedayı câna değmez. Allah ındindeki ecr ise Dünyanın ömrüne sığmaz, öldükten sonra yevmi kıyamette istifa olunur. « ﴿وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ﴾ » dir ve onun için bunun mukabilindeki amel fedayı can da olsa yine azdır.

Böyle olduğu için:

﴿٢٣﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوٓا اٰبَآءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ
اَوْلِيَآءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيمَانِ ۭ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُونَ ﴿٢٤﴾ قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ
وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ
تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَآ اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ
وَرَسُولِهٖ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهٖ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَاْتِىَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ۭ
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿﴾

sh:»2487

﴿٢٥﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ اِذْ
اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ
بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ۚ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهٗ
عَلٰى رَسُولِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ
الَّذِينَ كَفَرُوا ۭ وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾ ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ
مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iyman edenler: babalarınız ve ıhvanınız eğer iymana karşı küfrü hoşlanıyorlarsa onları evliya ittihaz etmeyiniz, sizden her kim onları veliy tanıyacak olursa işte onlar nefislerine zulmedenlerdir 23 Eğer, di: babalarınız,



oğullarınız, kardeşleriniz, kadınlarınız, hısımınız, kabileniz, elinize geçirdiğiniz mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret, hoşunuza giden meskenler size Allah ve Resulünden ve onun yolunda cihaddan daha sevgili ise artık, Allahın emri gelinciye kadar bekleyin, Allah öyle fasıkler güruhunu hidayete irdirmez 24 İnkâra mecal yoktur ki Allah size bir çok mevkı'lerde nusret etti, "Huneyn" günü de: o lâhzada ki çokluğunuz sizi güvendirmişti de bir faidesi olmamıştı, yer yüzü o genişliğiyle başınıza dar gelmişti, sonra da bozularak arkanıza dönmüştünüz 25 Sonra Allah, Resulünün üzerine ve mü'minlerin üzerine sekînetini indirdi ve görmediğiniz ordular indirdi de kendisini tanımıyanları azaba uğrattı, ve bu işte

kâfirlerin cezası 26 Sonra Allah bunun arkasından dilediğini tevbe nasîb eder, ve Allah gafûr, rahîmdir

27

23.

﴿لَا تَتَّخِذُوٓا اٰبَآءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَآءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيمَانِ﴾ Ey mü'minler atalarınızı ve kardeşlerinizi, iymana karşı küfrü sevmek istedikleri takdirde evliya ittihaz etmeyiniz -ya'ni başkaları şöyle dursun veliyleriniz olan babalarınız ve kardeşleriniz bile küfrü sevgili addeder, sevmek ister, iymana karşı tercih ve ıhtiyar eyler, ısrarlarından vaz geçmeleri ümidi kalmazsa onları da veliyleriniz tutmayın, velâyetlerini tanımayın, emr-ü iradelerine tabi' olub da küfre hızmet ve muavenet etmeyin, onları kendinize şefık ve zahîr saymayın, hâsılı karabet hissiyyatını ve atalara, akrıbaya ihsan hakkındaki evamiri ilâhiyyeyi küfürden ve bervechi balâ müşriklerden beraete mani' zannetmeyin ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ﴾ ve sizden her kim onlara tevellâ ederse -velâyetleri altina girer, dostluğu kabul eyler, nusret ve istinsarda bulunur, tefvızı umur eder, teberri eylemezse ﴿فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰالِمُونَ﴾ işte bunlar -bu tevel-

sh:»2489

liyi yapanlar- da o zalimlerden başka bir şey değildirler. -Zira velâyeti ehil ve mevkı'inin gayriye koymak haksızlığını irtikâb etmişlerdir. Allah bunlara da hidayet etmez.

Bu ve bundan sonraki âyetin fethi Mekkeden evvel bunları hicrete mani' addedenler hakkında veya irtidad edib de Mekkeye iltihak eyliyen dokuz kişi hakkında nâzil olduğuna dair iki nakıl vardır. Fakat bunlar tarihi nüzul hakkındaki rivayetlere muhalif bulunduğundan şa'yânı ıhticac olamıyacaktır. Bunun için Cessanın Ahkâmı Kur'anda zikrettiği üzere «Mü'minler Münafıklardan temeyyüz etmek için bununla emrolunmuşlardır. Çünkü Münafıklar kâfirlere tevelliy ediyorlar ve buluştukları zaman ikram ve ta'zım gösteriyorlar ve onlara velâyedt ve tarafdarlık ızhar eyliyorlardı, Allah tealâ da bu âyetteki emrini Mü'min ile Münafıkın farkına alâmet kılmış ve böyle yapmıyan nefsine zâlim ve binaenaleyh ukubete müstehıkk olduğunu haber vermiştir. Ancak şunu da unutmamak lâzım gelir ki bununla beraber kâfir olan babaya anaya ihsanı ve ma'ruf ile musahabeti dahi emreylemiş, netekim sûrei «Lokman» da geleceği üzere «

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ» ilâ «

وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰى اَنْ تُشْرِكَ بِى مَالَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِى الدُّنْيَا مَعْرُوفًا» buyurmuştur. İlh. Kezalik sûrei «Nisâ»

da «

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا الآية

» sûrei «En'am» da «

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا» bak. Âyetin siyak-u sibakı da mülâhaza edildiği zaman anlaşılıyor ki

burada yukarıki « اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا » âyetindeki «

«وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَارَسُولِهٖ وَلَاالْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً

kaydinin bir tavzıhi vardır ki hıkmeti de yakından gelecek olan «

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ » âyetiyle gösterilecektir.

24.

﴿قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ

وَعَشِيرَتُكُمْ﴾ Eğer, de, babalarınız ve oğullarınız ve kardeşleriniz, zevceleriniz ve aşiretiniz

-muaşeret ettiğiniz: beraber yaşadığınız, en

yakın akriba ve taallükatınız ﴿وَاَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا﴾ ve kazandığınız mallar

﴿وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا﴾ ve kesadından korkacağınız ticaret

﴿وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَآ﴾ ve hoşunuza giden meskenler- içlarinde sakin olub kalmak

arzusunda bulunduğunuz evler, konaklar, köşkler, bağçeler, iller, obalar -ya'ni bütün bunlar: aile ve

karabet, emval ve ticaret, vatan ve meskeninde huzur-u rahat sunufı beşeriyye arasında başlıca ıhtilât ve

muvalâta sebeb olan şeylerdir. Ve harbin bunlardan ayıran bir hicranı vardır. Harb insanları sevgili

babalardan, oğullardan, kardeşlerden, zevcelerden hısım ve akribadan ve hemşehrilerden ayırır. Uğraşıb

kazandığı kıymetli mallardan oldurur, ticaretleri durdurur, rahat döşeklere yatmıya mani' olur ve bunlar

sevilecek şeyler değildir. Ve onun için keyfemettefak harb de iyi değildir. Fakat aynı zamanda bunları

sevmenin de bir haddi ve hakkı vardır. Bunlar ne gayei mekasıddır. Ne de felâh-u halâs için sebebi kâfidir.

Bunlara mahabbet, Allah ve Resulullah mahabbetine, dini hak mahabbetine müterafık olmak ve ona

hizmet etmek şartıyle ne kadar şayanı mahabbet iseler, din mahabbetine muarız oldukları ve Allah

yolundan alıkoydukları surette de o nisbette mebguz ve sebebi ukubet ve mesaibdirler. Bunları her sevgiye

tercih ederek sevenler insanlıkta yükselemezler, hukuku ıhlâl ederler, her zulme, her haksızlığa sebebiyyet

verir, her ıhtılâta razı olurlar da lüzumunda hak yolunda mücahede edemezler, can-ü mal, evlâd-ü ıyal

kaygusiyle her zillete razı olurlar. Onun için bunlar eğer

﴿اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِ﴾ size Allah ve

Resulünden ve onun yolunda cihaddan daha sevgili ise

﴿فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَاْتِىَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِ﴾ o halde bekleyiniz, tâki Allah emriyle gelsin.-

Bu takdirde yapacağını yapsın, başınıza

sh:»2491

getireceği felâketi getirsin, işinizi bitirsin, ukubetini musallat kılsın da ne haliniz varsa görün, o vakıt

kurtulmak ümidi var mı zannedersiniz? Hayır

﴿وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ ma'lûm ya Allah fasık kavme hidayet etmez

-tâattan çıkmış fasıklar güruhunu doğru yola çıkarmaz, ya'ni siz Allah ve Resulünü ve Allah yolunda

mücahedeyi onlardan daha çok sevmediğiniz takdirde en iyi yapacağınız şey mücerred cebrî olan

mukadderata intizar edib beklemektir. Bu surette ise Allah tarafından iradî mahabbetinize merbut olarak

farz ve takdir buyurulmuş olan fîsebilillâh cihadı terketmekle tâattan çıkmış, vazifenizi yapmamış

mukadderatınızı kendiniz ıhlâl eylemiş bir takım fasıklar olacağınız için artık her türlü helâk ve ukubete

muntazır olmanız lâzım gelir.

Görülüyor ki evvelki âyet iymana karşı küfrün velâyetinden teberri ve inkıtaı amirdir. Bu âyet de Allah, Peygamber mahabbetine münafi ve vazifei diniyyenin hakkıyle iyfasına mani' olan her türlü alâikı dünyeviyye mahabbetinden teberri ve inkıtaı âmirdir. Bunun için evvelkinde yalnız âba ve ıhvan zikredilmiş olduğu halde ikincide ebna ve ezvac ve hattâ aşiret vesaire dahi zikrolunmuştur. Çünkü mahabbet işi hepsinde cari olduğu halde velâyet oğullarda ve zevcelerde bile mu'tad değildir. Bütün bunlara ihsan emir ve tavsıyei ilâhiyye cümlesinden olduğunda şüphe yok ise de hiç birisi « لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا » mucebince Allaha şirk derecesine varmamalı, Allah sever gibi olmamalıdır. Rızâullaha muhalif bir noktaya temass ettiği surette hepsi hiçe sayılmalıdır.

Allaha karşı onlar nasıl evliya ittihaz edilebilir? Allah korkusuna. Allah mahabbetine diğerleri nasıl muadil tutulabilir ki 25. ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ﴾ ey mü'minler her halde Allah size bir çok mev'kılerde nusrat etti -Bedr,

Ahzab, Kureyza, Nadır, Hayber vesair nice harb yerlerinde- muzaffer kıldı ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ﴾ huneyn günü de: ﴿اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ﴾ o vakıt ki çokluğunuz sizi aceblendirdi de ﴿فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا﴾ ordunuz hiç bir şeye yaramadı. -O çokluğuna güvendiğiniz ordu ıhtıyacınızı def' edecek bir faide vermedi ﴿وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾ bütün genişliğiyle yer başınıza dar gelmişti ﴿ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ﴾ sonra da arkanızı dönerek kaçmıştınız.

HUNEYN, Mekke ile Tâif arasında bir vadinin ismidir ki müslimanlarla Hevazin ve Sekıf kabileleri beynindeki muharebe burada olmuştu. Şöyle ki: Mekkenin fethiyle Kureyşin ekserisi müsliman oldu, olmıyanlar pek az kaldı ve bu suretle dini islâm bir mertebe daha meydan aldı. Mukaddema Kureyşin tarafdarı olan kabail ve aşâir de müslimanlar tarafına mail ve müteveccih oldu. Fakat Arabın en büyük kabilelerinden olan «Hevazin» kabîlesi ile Sekıf kabilesi beyinlerinde ittifak ederek Resuli ekrem ile harbetmek üzere zikrolunan «Huneyn» vadisinde toplanmağa başladılar. Bu kabilelerin harb-ü darb işlerinde mahareti vardı ve bir müddetten beri Arablar arasında tahrikât yapıyorlardı, umumî bir hareket hazırlamışlardı, Mekkenin fethi üzerine gayz-u heyecanları artmış ve Resuli ekremin kendileri üzerine

yürüyeceği fikrine zahib olmuşlar ve daha bekliyecek olurlarsa muhakkak muzmahill olacaklarına kani' olarak hazırlıklarını ikmal edib hemen harekete geçmişlerdi. Hevazin ve Sekif kendileri dört bin kadar idise de Beni Sa'd ibni Bekir ve Beni Cüşem gibi daha bir takım kabailin ve bir çok ahlatı urbanın inzımamiyle bir cemmi gafîr teşkil eylemişlerdi ki ba'zı rivayata göre mecmuu yirmi binden zi-

sh:»2493

yade olduğu söylenmiştir. Kâ'b ve Kitâb kabileleri iştirâk etmemişlerdi. Hevazin ile Sekıf bütün kadınlarını ve çoluk çocuklarını bile getirmişler ve bununla askerlerinin gayret ve hamasetini tehyic eylemek istemişlerdi, Resuli ekrem islâm aleyhinde öyle büyük bir ordunun toplandığını işitti ve hemen tedarükâtı külliyyeye teşebbüs etti. Hattâ Safvan ibni Ümeyyeden silâh istedi, Safvan henüz müşriklerden idi, müsliman olmak için iki ay mühlet istemişti «gasben mi ya Muhammed?» diye sordu «hayır iade olununcıya kadar telef olursa ödenmek şartıyle ariyet istiyorum» buyruldu, o da «öyle ise beis yok» diyerek üç yüz zirh verdi. Nevfel ibni Haris ibni Abdülmuttalib dahi bu vechile üçyüz mızrak iâre eyledi. Hasılı Resuli ekrem tedarükünü itmam edib «Düldül» namındaki beyaz esterine rakiben ve on iki bin ve ba'zı rivayetlere göre belki biraz daha fazla askerler Mekkeden çıkıb Huneyne müteveccihen hareket buyurdu.

Bu askerin on bini Mekkenin fethinde hazır bulunan eshab, mütebakisi de Mekkelilerden yeni islâma dahil olmuş tuleka idi ve beraberlerinde seksen kadar da müşrik vardı ki biri de Safvan ibni Ümeyye idi. Bilâhare alınan esirlerin altı bin kadar olduğu rivayati sahiha ile sabit bulunduğuna binaen bu islâm ordusunun adedce düşmanın mecmuundan fazla olmadığı anlaşılıyorsa da her halde müslimanların o ana kadar yaptıkları ve muzaffer oldukları muharebelerde görülmedik bir kesret ve kuvvette mükemmel idi ve bu hal müslimanların hoşuna gitmiş, bu kesrete bayağı güvenmişlerdi hattâ ricali müslimînden birisi -ki ismi Seleme ibni Selâmetel'ensarî denilmiştir- «bu gün asla azlıktan mağlûb olmayız» demiş ve bu söz Resulullaha iyi gelmemişti. Bunu Resulullahın söylemiş olduğu hakkındaki kavl za'ıyftir. Gerçi bu söz galebeyi mücerred

sh:»2494

kesrette görmek ma'nasından uzaksa da kesrete bir i'timad beslemek «وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ» olduğunu kale almamak gibi bir gurur ve kusurdan da halî kalmıyordu. Âyette ıhtâr buyurulduğu üzere şimdiye kadar bir çok mevâkı'de nail oldukları zaferlerin hiç biri kesretlerine medyun olmamış bulunan askeri islâmın bu kerre harbe girerlerken kesret ve kılleti mevzu'ı

bahs etmeleri onlardan matlûb olan ıhlâs ve ihtiyat ile mütenasib olmıyacak bir zühul oluyordu. Allah tealâ da Resulünü mansur ve muzaffer kılan ancak kendisi olduğunu bildirmek için bu gazade ibtida asâkiri islâmiyyeye bir hezimet yüzü gösterdi ve filhakika kılletten değil kesrete güvenmekten dolayı ilk önce orduyu islâmda acîb bir inhizam, âdeta bir «panik» vaki' oldu. Benî süleym kabilesi ile yeni Mekke askeri, Halid ibni Velid kumandasında pişdar olarak önde gidiyorlardı. Benî Süleym giderlerken evvelce Huneyn vâdisini tutmuş, pusularda gizlenmiş olan ve ok atmakta mehareti bulunan Hevazin askerinin birdenbire öyle şiddetli bir hücumlarına ma'ruz oluverince öyle bir bozulub kaçmışlardı ki bu bozgunluk bütün orduya sirayet edivermiş ve bu haber Mekkeye kadar ermişti ve iymanı zaıyf olan yeni müslimanların bir çoğunun efkârı bozulmuştu. Bu öyle bir bozgunluk olmuştu ki merkezde Resuli ekrem birkaç eshabiyle yapyalnız kalıvermişti. On iki bin askerin ric'ate mecbur kaldığı ok sağnaklarına karşı yalnız Fahri âlem fütursuz, telâşsız gidiyordu. Bütün azm-ü ıkdamın şecaat-ü sebatın yegâne timsali ve ı'cazı nübüvvetin bürhanı bîmisali olan ilâhî bir heyecan ile Düldülünü bütün düşmanlarının hamlelerine ve hattâ bütün küfür dünyasının üzerine üzengileyib sürüyor «

أَنَـا النَّبِىُّ لَا كَذِبَ أَنَـا ابْن عَبْدِ الْمُطَّلِبِ » diyordu, sürdükçe küffar kaçıyor, onlar hamle ettikçe durub bekliyordu. Rivayet olunduğuna göre bu hâl on

sh:»2495

kûsur kerre vakı' olmuştu. Yalnız amcası «Abbas» amca zadesi «Ebusüfyan ibni Abdilmuttalib» ve oğlu Ca'fer, Aliy ibni ebî Talib, Rebia ibni Hâris, Fadl ibni Abbas, Üsame ibni Zeyd, Eymen ibni ubeydki Eymen ibni ümmi eymendir, ehli beytinden bunlarla Ebubekir ve Ömer radıyallahü anhüm maıyyetinde sığınıb kalmışlardı. Resuli ekrem yalnız başına Düldülü düşmana doğru sürerken Ebusüfyan rikâbında gidiyordu. Amcası Hazreti Abbas koşmuş, ileri gitmesin diye Düldülün dizginini tutmuştu.

26. ﴿ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾

Sonra Allah Resulüne ve mü'minlere sekinetini: kalblere sükûnet veren rahmetini indirdi

﴿وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا﴾ ve görmediğiniz askerler indirdi -ki bunlar Melâikedir. Ancak adedlerinin beş bin veya sekiz bin veya on altı bin olduğu hakkında üç rivayet vardır ve kavli muhtara göre bunların nüzulü Mü'minlerin kalblerine havatırı hasene ilkasiyle takviye ve te'yid ve müşriklerin kalblerine ilkai ru'b içinde idi «sûrei Enfale bak». O vakıt Fahrı âlem, sağ cenahı tutub durmuştu ve Hazreti Abbasın sesi gayet yüksek olduğundan ona «ey Ensar, ey eshab!» diye bağırmasını teklif eyledi. O da nidâ edib «Ey Akabede biy'at eden Ensar, ey şecerei rıdvan altında dönmemek üzere söz

veren Eshab, ey Eshabı şecere, ey Eshabı sûrei «Bakare» diye çağırdı ve nidâlar tevalî etti, her taraftan

Eshabı kiram «lebbeyk lebbeyk» diyerek bir nesakta hemen döndüler ve Resuli ekremin yanına koşuştular,

o zaman Resulullah hayvandan indi «ben o Peygamberim yalan yok, ben o Abdülmuttalib oğluyum» «

﴿أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ﴾ . ﴿أَنَا ابْن عَبْدِ الْمُطَّلِبِ﴾ » buyurdu ve «

اَللّٰهُمَّ اَنْزِلْ نَصْرَكَ » diye Allaha dua edib nusratini niyaz eyledi. Semadan Melekler inib

Resulullaha yardım etti, o bozgun asker derhal derlenib toplandı, müslimanlar öyle bir sür'atle

toplanıyorlardı ki atları koşamıyanlar inıb koşuyorlardı. Bu suretle mü'minlerin hepsi tekrar

Resuli



ekremin yanında birleştiler, ve o havf-ü helecanı atıb kemali sekînet ve metanetle cenge giriştiler, o vakıt

Resulullah bakıb « حَمِىَ الْوَطِيسُ = fırın kızıştı» buyurdu ve yerden bir avuç toprak alıb müşrikler

tarafına attı « اِنْهَزِمُوا وَرَبّ مُحَمَّدٍ » dedi ve hakıkaten münhezim olmuşlardı.

İşte Allah o vakıt da mü'minlere böyle nusrat etti ﴿وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ve kâfirleri

ta'zib eyledi -maktul düştüler, esîr oldular, pek acı bir inhizama uğradılar, malları iğtinam olunduktan başka gayret ve hamiyyetlerini artırmağa medar olur maksadiyle sahai harbe getirdikleri evlâd-ü ıyallerini esîr bıraktılar ﴿وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ﴾ bu da kâfirlerin cezasıdır. 27. ﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ﴾ Sonra Allah onun arkasından dilediğine tevbe nasıb eder -reisleri ve harbde baş kumandanları «Malik ibni Avfi Nadrî» ile beraber Hevazin vesaireden bir takımlarına nasîb ettiği gibi islâma muvaffak kılar ﴿وَاللّٰهُ غَفُورٌ﴾ ve Allah gafurdur- onların geçmişteki küfr-ü ma'sıyyetlerini afv-ü mağfiret eder ﴿رَحِيمٌ﴾ rahîmdir -onlara rahmetiyle fadl-ü ihsan da eyler.

Resuli ekrem Huneyn ve evtasta alınan esîrlerin ve emvali ganâimin «Cıırâne» de muhafazasını emrederek Tâif üzerine hareket etmiş idi, on sekiz gün kadar süren Tâif muhasarasını refettirdikten sonra Cııraneye avdetinde erkek ve dişi altı bin nüfus esîr, yirmi dört bin deve, kırk binden ziyade agnam ve dört bin okka kadar olduğu söylenen bir çok altun ve gümüş nukud toplanmış idi. Öteden esîrleri kurtarmak için müracaat vaki' olur diye on küsur gün imhâl ve teenni buyurub bekledi. Kimse gelmeyince taksimine şuru' buyurdu ba'dehu Hevazinin vefdi ya'ni hey'eti murahhasası geldi, Resulullaha

sh:»2497

islâm üzere biy'at ettiler ve «ya Resulallah sen insanların hayırlısı en hayırkârısın, bizim ehillerimiz ve evlâdlarımız esîr edildi ve mallarımız alındı «diyerek mallarının ve esîrlerinin kendilerine redd-ü iadesi talebinde bulundular». Resulüllah yanımdakileri görüyorsunuz, sözün en hayırlısı en doğrusudur. Bekledim gölmediniz, şimdi ikiden birini ıhtiyar ediniz. Ya zürriyyetlerinizi ve kadınlarınızı veyahud mallarınızı. Bunun üzerine «biz, dediler, haseblere hiç bir şey denk tutmayız» binaenaleyh Resulullah müslimîne hıtaben kalktı, Allaha hamd-ü senadan sonra şu hutbeyi irad buyurdu: «bunlar tevbekâr müsliman olarak bize geldiler, biz de kendilerini zürriyyetleri ve kadınları ile malları beyninde muhayyer kıldık, haseblere hiç bir şey denk tutmıyacaklarını söylediler. Binaenaleyh her kimin elinde bir sebiy var da reddini nefsi hoşlanırsa ne a'lâ, yoksa bize versin ve üzerimize karz olsun, elimize bir şey geçince onun yerine verelim». Buna karşı hepsi «razıyız ve teslim ettik» dediler, aleyhıssalâtü vesselâm da «bilmeyiz belki içinizde razı olmıyan vardır. Urefanıza emrediniz de, «razı oldular» diye ref'u arz eylediler ve bütün o esîrler halâs oluverdiler, ancak Safvan ibni Ümeyyeye düşmüş ve hamil kalmış olan bir kadın reddedilmemiştir.

Taberanînin rivayetinde bu âyette bu tecelliyatı rahmete işaret buyurulmuştur. Fakat görülüyor ki burada makablindeki gibi mazı sıgası değil « ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ » diye muzari' sıgası irad buyurulmuştur. Binaenaleyh bunun sevkı bir sene evvelki Huneyn vak'asının değil bir kerre bervechibâlâ i'lân olunan beraet ve cihadın alelhusus zahiren rahmet ve ihsana muhalif gibi zannedilebilecek olan « لَا تَتَّخِذُوٓا اٰبَآءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ » âyetlerindeki kat'ı velâyet ve mahabbet tekliflerinin batınen mutazammın bulunduğu asarı rahmeti istikbalde müstelzim olacağı yüksek hıkem-ü masalihi beyana aiddir. Ve hasılı ma'nâ şudur:

sh:»2498

Öyle iymana karşı küfrü seven aba ve ıhvandan kat'ı velâyet ve Allah yolunda akriba ve taallükattan kat'ı mahabbet ve müşriklere karşı bu kerre i'lân edilen beraet ve cihad emirlerini gayet şedid ve hakikatte rahmet ve ihsan gayelerine muhalif zannetmeyiniz, Huneyn vak'asında olduğu gibi bunun neticesinde de bir çok kimselere Tevbeler nasîb olacak ve nice nice tecelliyatı mağfiret ve rahmet zuhur edecek, nice fenalıklar izâle olunacaktır.

﴿٢٨﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا
يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَاۚ وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ
يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ اِنْ شَآءَۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٩﴾
قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهٗ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا
الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَۚ ﴿٣٠﴾
وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ
اللّٰهِۭ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْۚ يُضَاهِـُٔونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
قَبْلُۭ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُۚ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ﴿﴾

sh:»2499

﴿٣١﴾ اِتَّخَذُٓوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَۚ وَمَآ اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُٓوا اِلٰهًا وَاحِدًاۚ لَآ اِلٰهَ
اِلَّا هُوَۭ سُبْحَانَهٗ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣٢﴾ يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِـُٔوا نُورَ
اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّآ اَنْ يُتِمَّ نُورَهٗ وَلَوْ كَرِهَ

الْكَافِرُونَ ﴿٣٣﴾ هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴿

Meali Şerifi

Ey o bütün iyman edenler, müşrikler bir pislikten ıbarettirler, artık bu yıllarından sonra Mescidi harama yaklaşmasınlar eğer yoksulluktan korkarsanız Allah sizi fadlından zenginleştirecektir inşaallah, her halde Allah alîmdir hakîmdir 28 O kendilerine kitab verilenlerden oldukları halde ne Allaha ne Âhıret gününe inanmıyan, Allahın ve Resulünün



haram ettiğini haram tanımıyan, ve hak dinini din edinmiyen kimselere küçülmüş oldukları halde elden cizye verecekleri hale kadar harbedin 29 Yehudîler "Uzeyr Allahın oğlu" dediler, Nesrânîler de "Mesîh Allâhın oğlu" dediler, bu onların ağızlariyle söyledikleri sözleri ki önceden küfredenlerin sözlerine benzetiyorlar Allah kahredesiler nereden saptırılıyorlar? 30 Ahbarlarını, rühbanlarını Allahdan başka rablar edindiler, Meryemin oğlu Mesîhi de, halbuki hepsi ancak bir ilâha ıbadet ile emrolunmuşlardır ki başka ilâh

yok ancak o, tenzih o sübhana onların koştukları şirkten 31 İstiyorlar ki Allahın nurunu ağızlariyle söndürsünler, Allah da razı olmuyor, ancak nurunu itmam eylemek dileyor, kâfirler isterlerse hoşlanmasınlar 32 O Allahdır ki o, Resulünü hidâyet kanunu ve hak dini ile bütün dinlerin üzerine geçirmek için gönderdi, müşrikler, isterlerse hoşlanmasınlar 33

Ey mü'minler! 28. ﴿اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾ müşrikler pislikten ıbarettir: Müşrik olmak haysiyyetiyle ayni pislikten başka bir şey değil demektir. -Şirk, ma'nevî pisliklerin en fenasıdır. Bir de bunlar taharetlenmezler, gusletmezler, cünüb gezerler, necasetlerden ictinab etmezler, ne bedenleri, ne elbiseleri necasetten arî kalmaz. Bu cihetle de kendileri aynen ve bizzat bir pislik değil ise de öyle denecek gibi müteneccis bir haldedirler, temiz değildirler.

Bu ma'nâyı kemayile ifham için kasır suretiyle mabalegaten « نجس » ıtlak olunmuştur ki avni necasetten başka bir şey değil demektir. Bunun için ibni Abbastan «kilâb ve hanazîr gibi ayinleri necistir» diye, Haseni besrîden de «bir müşrike musafaha eden abdest alsın» diye birer kavil nakledilmiş ise de bugünkü Ca'ferîler gibi ba'zı Şîaden başka bütün mezahib bu iki kavlin

hılâfınadır. Zira öyle necisül'ayn olsalardı hiç bir vechile kabili tathir olmazlardı. Halbuki iyman ve taharet ile tâhir olabilirler. Sonra şer'an da aklen de zahirdir ki bu huküm hılkati insaniyyeleri i'tibariyle bizzat değil şirk gibi ahvali müktesebeleri i'tibariyle bil'arazdır. Bu cihet bedihî olduğu içindir ki mübaleğa suretiyle aynı pislik gibi gösterilmelerinin bir belâgati vardır. Ya'ni müşrikler bir insan olmak i'tibariyle aynen ve fıtraten değil, müşrik olmaları haysiyyetiyle i'tikaden ve amelen o kadar mülevvestirler ki aynı bir pislik gibi tiksinilecek bir haldedirler. Zahirde pislikleri görünmese bile yine pistirler, temizlenmeleri mümkindir fakat umumiyyetle temizlenmezler. Maddeten temizlenenleri bulunsa bile şirkleri hasebiyle ma'nen pistirler.

Binaenaleyh:

﴿فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا﴾ Bu seneden sonra Mescidi harama yaklaşmasınlar -ya'ni bu i'lânın vaki' olduğu işbu dokuzuncu senei hicriyyeden sonra onlar Mescidi harama yaklaşmaktan memnu' ve siz mü'minler bu men'in icrasına memursunuz, yaklaştırmayınız. Kâ'beye girmek ve Haremi şerifte bir hizmet ve maslahate sahib olmak şöyle dursun hattâ yaklaşmasınlar, Harem hududu dahiline bile girmesinler. Bu ıtlaka nazaran hiç bir sebeb ve maksadla hattâ

seyahat, sifaret veya bir muhakeme için de Harem dahiline sokulmamaları ıktıza eder. Duhule ne hakları vardır, ne de liyakatleri, binaenaleyh bu seneye kadar girmeleri mu'tad olanlar hakkındaki teamül mensuhtur, çünkü pistirler, maddeten olmasa bile ma'nen pistirler. Fakat âyîn ve ıbadetten mâada ba'zı husus ve masâlih için de dahili hareme ve Mekkeye müslimanların izn-ü nezaretleri altında griebilmelerine de cevaz yokmudur? İmam Malik Hazretleri demiştir ki gerek Mescid harama gerek sair mesacide kâfirin duhulü memnu'dur اهـ . Lâkin Medinede Resulüllahın mescidi saadetinde Sekıf ve Necran hey'etlerini kabul buyurduğu merviy olduğuna nazaran Mescidi haramdan maada mesacide duhullerine ba'zı ahvalde izin verilebileceği anlaşılıyor. Ve bu âyetteki Mescidi haramın hukmüne diğer mesacidi ilhak etmek delâleten doğru olmıyacağı gibi kıyas da cayi bahistir. Bu cihet daha ziyade balâdaki « مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ط » âyetinde mülâhaza edilebilir. Halbuki orada da menfi olan mutlak cevazı duhul hakkı duhuldür ki ba'zan mü'minlerin izniyle duhule mani' olmaz. İmamı Şafiî Hazretleri de demiştir ki küffar

bilhassa Mecidi haramdan menolunurlar. Bunun için mezhebi Şafiîde imam, Mekkede olsa da müşriklerin bir sefiri gelecek olsa imamın çıkıb onu hilde istima' etmesi ve bir müşrik gizlice Hareme dahil olub hastalansa hasta halinde çıkarılması ve ölüb defnedilmiş olsa mümkin ise kemiklerinin çıkarılması lâzım gelir demişlerdir. İmamı a'zam Ebu Hanîfe Hazretlerinin mezhebine göre ise bunlar Mecsidi haramda hac ve omreden memnu'durlar. Mescidi harama yaklaşmasınlar demek hacce ve omreye gelemesinler demektir. Zira Mescidi harama tekarrüb, ona mahsus olan ef'ali ıbadet ile alâkadar olmak zahirdir ki o da hac ve omredir. Netekim balâda nakledildiği üzere bu dokuzuncu senei hicriyyede yevmi hacde Hazreti Ali bu beraeyi i'lân etti-



ğinde «bu seneden sonra müşrik haccettimecek» diye tebliğ eylemiştir. Ve işte âyetin ma'nâsında müttefekun aleyh olan cihet bu memnu'iyyettir. Ya'ni hacc için Harem dahiline girmelerine, Mekke, Arefat, Müzdelife vesair dahili Haremde ef'ali haccı yapmalarına asla müsaade edilemez. O seneden sonra hacc ancak mü'minlere mahsustur. Ve usulı islâm üzere cereyan edecektir. Şu halde sair mesacide ve hacdan maada hususat ve ihtıyat edilmek şartıyle.

Şimdi bu memnu'ıyyet, hıkmeti ıktısade münafi ve halkın kâr-ü kesbine man'i değilmidir? Müşrikler Mescidi harama yaklaşmaktan men'edilib hacdan kesilince onların bu havaliye celb ü idhal edegeldikleri kâr-ü kisb inkıta' etmezmi? Ve bu yüzden Hicaz ve hattâ bütün Arabistan zarar etmezmi? Kâ'be bu cihetle de « قِيَامًا لِلنَّاسِ » değilmi? Bâhusus başlıca ma'iyşetleri mevsimi haccın bereketine bağlı bulunan bu « وَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ » halkı zaruret çekmezmi? gibi bir takım sualler ve endişeler hatıra gelebileceğinden dolayı bu mukadder suallere cevaben buyuruluyor ki:

﴿وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً﴾ Ve eğer fakr-u ihtıyacdan korkarsanız

﴿فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ﴾ ileride Allah fadlından sizi zenginleştirecek

﴿اِنْ شَآءَ﴾ inşaallah: ya'ni dilerse -filhakıka o seneden i'tibaren hayr-ü bereket artmağa başlamış, Tebale ve Cüreş ahalisi gibi bir çokları müsliman olmuş, Mekkeye eskisinden ziyade esbabı ma'ıyşet sevkeylemişler, sonra da fütuhat devri gelmiş, aktarı Arzın her tarafından insanların anzar ve efkârı oraya teveccüh etmiştir ki bütün bunlar Allahın emirlerinin icrasına müterettib olan muhakkak va'ıdlerdir. Bu va'din «inşaallah» ile takyidine gelince: evvelâ bütün ümidlerin Allaha tevcihi hıkmetine, saniyen her ferd ve her hal ve her vakıt için bu ignanın

sh:»2504

muttarid olması lâzım gelmiyeceği nüktesine işarettir. ﴿اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ﴾ Şüphe yok ki Allah alîmdir. -Ahvalinizi pek iyi bilir. ﴿حَكِيمٌ﴾ hâkimdir.- Men'ını de atasını da hıkmetle yapar. Onun için siz ılm-ü hikmetle verilmiş olan bu emirleri nehiyleri iyi tutun.

29. ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ﴾ Şöylelerine: o ne Allaha, ne de son güne iyman etmez -Allah ve Âhıret sözü etseler bile hakıkaten ve cidden gereğî gibi inanmaz, Dünya ilel'ebed kendilerinin imiş gibi farzeden ve akıbet bir gün gelib yaptıkları fi'illerden mes'ul olacaklarına ehemmiyyet vermez ﴿وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ﴾ Ve Allah ve Resulünün tahrim eylediğini tahrim eylemez- haramdan kaçınmaz, Allahın kitâbında, Peygamberin sünnetinde ve hattâ kendilerinin ittibaını iddia ettikleri kitâbın ve Peygamberin hukmünde hurmeti sabit ve ma'lûm olan şeylerin hurmetini tanımaz, haram, halâl, muhterem her ne olursa olsun keyflerinin istediği, güçlerinin yettiği her şeye el uzatmayı mubah görür tecavüz ederler. ﴿وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ﴾ Ve hak dinini din edinmezler -dinleri varsa da hak dini değil, hakperest değildirler. Din tanıdıkları, itaat ve

teslimiyyet gösterdikleri şeyler varsa bile hakkı tanımak, h bilhassa ikinci delilin ılmi ilâhîyi isbatta nassolduğunu ıhtar ve ılmin subutu ise birinci halk delili ile sabit olan meadda hak münkirlerine cezâi hakkı iş'ar etmekte ve bu suretle bu cümlei tezyiliyye, ılimden başka bir de ceza ile inzarı ifade eylemektedir. Ve hattâ asıl hedefi sevkı, inzar ve tehdiddir.

Hem vücud hem ılim noktai nazarından ma'rifetullahta erbabı okulü tenvir ve irşada kâfi olan bu delâili hakkın takrir ve tebliğinden sonra kat'iyyen bilinmek lâzım gelir ki:



﴿٣٧﴾ وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَارَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٨﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَاْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٩﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَاْتِهِمْ تَاْوِيلُهُ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَايُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ

بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤١﴾ وَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِى عَمَلِى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ
اَنْتُمْ بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِىٓءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ
﴿٤٣﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا
لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ
النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴿﴾

sh:»2726

﴿٤٥﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ
يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَآءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا
مُهْتَدِينَ ﴿٤٦﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٧﴾ وَلِكُلِّ
اُمَّةٍ رَسُولٌ فَاِذَا جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا
يُظْلَمُونَ ﴿٤٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿٤٩﴾ قُلْ لَآ اَمْلِكُ لِنَفْسِى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ

لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا
يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا
مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥١﴾ اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ
آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا
ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ﴿﴾

sh:»2727

﴿٥٣﴾ وَيَسْتَنْبِـُٔونَكَ اَحَقٌّ هُوَ قُلْ اِى وَرَبِّىٓ اِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَآ اَنْتُمْ
بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٤﴾ وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْاَرْضِ
لَافْتَدَتْ بِهٖ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ
بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَايُظْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اَلَآ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَايَعْلَمُونَ
﴿٥٦﴾ هُوَ يُحْىٖ وَيُمِيتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ يٰٓاَيُّهَا
النَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِمَا فِى الصُّدُورِ
وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٨﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ

فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُواۜ هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَآ
اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًاۜ قُلْ آٰللّٰهُ
اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٦٠﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ۟﴾

sh:»2728

﴿٦١﴾ وَمَا تَكُونُ فِى شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَلَاتَعْمَلُونَ
مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُفِيضُونَ فِيهِۜ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ
رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ وَلَآ اَصْغَرَ مِنْ
ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرَ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ۟﴾

Meali Şerifi

Bu Kur'an Allahın mâsivasından uydurulamaz ve lâkin o, önündekinin bir tasdıkı ve kitabın tafsıyli olarak

rabbül'âlemînden

indirilmiştir, bunda hiç şüphe yoktur 37 Ya, onu uydurdu mu diyorlar? De ki: öyle ise haydin: onun misli bir sûre getirin ve Allahdan başka kime gücünüz yeterse çağırın, eğer sadıksanız bunu yapın 38 Hayır onlar, ılmini ihata etmedikleri ve te'vili kendilerine hiç gelmemiş olan bir şey'i tekzib ettiler, bunlardan evvel geçenler de böyle tekzib etmişlerdi amma bak zâlimlerin akıbeti nasıl oldu? 39

İçlerinden buna inanacak da var, inanmıyacak da var, rabbın o müfsidlere a'lemdir 40 Eğer seni tekzibde ısrar ederlerse de ki bana

amelim, size de ameliniz, siz benim yapacağımdan beri'siniz, ben de sizin yapacağınızdan beriyim 41 İçlerinden seni dinlemiye gelenler de var, fakat akılları da yokken sağırlara sen mi işittireceksin 42 İçlerinden sana bakanlar da var, fakat basıretleri de yokken körlere sen mi hidayet edeceksin? 43 Her halde Allah insanlara zerrece zulmetmez ve lâkin insanlar kendilerine zulmediyorlar 44 Sanki

gündüzün bir saatinden başka durmamışlar gibi hepsini mahşere sevkedeceği gün beyinlerinde

tanışacaklar, Allahın karşısına

çıkacaklarını tekzib edib de doğru yolu tutmamış olanlar hakıkat husrana

sh:»2729

düşmüş bulunacaklar 45 Onlara va'dettiğimizin ba'zısını sana behemehal göstersek de veya seni tamamen alsak da her iki takdirde onların nihayet dönümü bizedir, sonra Allah ne yapacaklarına da şahiddir 46 Her ümmet için bir Resul vardır, o Resulleri geldiği vakıt aralarında adâletle huküm verilir, hiç birine zulmedilmez 47 Ne zaman bu va'd? Sadıksanız diyorlar 48 De ki: ben kendi kendime Allahın dilediğinden başka ne bir menfeate ne de bir mazarrata malik değilim, her ümmet için bir ecel vardır, ecelleri geldiği vakıt artık bir saat geri de kalamazlar, ileri de gidemezler 49 De ki: söyleyin bakayım şayed size onun azâbı yatarken veya gündüzün gelecekse mücrimler bunun hangisini isti'cal ediyorlar? 50 Ya sonra vakı' olduğu zaman mı ona iyman edeceksiniz? Ya... şimdi ha? hani siz bunu acele istiyordunuz, a? 51 Sonra denilecek o zulm edenlere ki tadın bakalım huld azâbını, vaktile kazandığınızdan başka bir sebeble cezalandırılacak değilsiniz? 52 Sahih doğru mu bu? Diye senden istifsar ediyorlar, de ki: evet,

rabbıma kasem ederim ki o, dosdoğru, ve siz bundan yakayı kurtaramazsınız 53 Zulmetmiş olan her nefis bütün Arzdakine malik olsa idi, azâbı gördükleri vakıt hepsi içten içe nedamet ederek kendini kurtarmak için onu fedâ ederdi, fakat beyinlerinde kaza, adalet ile imza edilmiştir, hiç birine zulmedilmez 54 Uyan Göklerde ve Yerde ne varsa Allahındır, uyan Allahın va'di muhakkak haktır ve lâkin ekserisi bilmezler 55 O hem diriltir hem öldürür ve hep döndürülüb ona götürüleceksiniz 56 Ey insanlar işte size rabbınızdan bir mev'ıza ve gönüller derdine bir şifa, ve mü'minler için bir hidayet ve rahmet geldi 57 De ki: Allahın fadlıle, rahmetile, ancak onunla artık ferahlanın, o onların toplayıb durduklarından hayırlıdır 58 De ki baksanıza a: Allah sizin için rızk olarak neler indirdi de siz ondan bir haram, bir halâl yaptınız, size, de: Allah mı izin verdi? Yoksa Allaha iftira mı ediyorsunuz? 59 Yalanı Allaha iftira edenler kıyamet gününü ne zannediyorlar? Her halde Allah insanlara karşı bir lûtuf sahibidir, lâkin ekserisi bilmezler 60 Her hangi



bir şeinde bulunsan, Kur'andan her ne okusan ve her hangi bir amel yapsanız, siz ona dalıb coşarken mutlak biz üzerinizde şahid bulunuruz, rabbından ne Yerde ne Gökte zerre miskali ve ondan ne daha

küçük ne daha büyük hiç bir şey kaçmaz hepsi bir kitabı mübîndedir 61

﴿٦٢﴾ اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٣﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٤﴾ لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ لَاتَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

Meali Şerifi

Uyan! ki Allahın evliyası ne üzerlerine korku vardır ne de onlar mahzun olurlar 62 Onlar ki Allaha iyman etmişlerdir ve hep takvâ ile korunur dururlar 63 Müjde onların Dünya hayatta da Âhırette de, Allahın kelimatına tebdil yok o işte fevzi azim o 64

62. ﴿اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ﴾ İyi bil ki hakıkaten evliyaullah - Allah velîleri, Allah dostları ﴿لَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُونَ﴾ üzerlerine korku yoktur hem de onlar

mahzun olmazlar.

Allah korkusu her korkuyu silmiş olduğu için ilerisinde korku yok müjde var, ilerisi daha güzel olduğu için

de geçmişe hüzün yok.

Evliyaullah unvanı, Allaha dost olanlar, Allah için dost olanlar, Allah için icrayi velâyet edenler ma'nâlarına

sh:»2731

gelebilir. Ve velâyet, mahabbet, nusrat, tenfizi emir mefhumlarını ifade eder. Bu unvana kimlerin müstakık

oldukları hakkında müfessîrinin naklettikleri ba'zı rivayetler vardır. Senedleri Taberîde mezkûr olduğu üzere

Seıyd ibni Cübeyrden merviydir ki Resulullaha evliyaullahdan sual edilmiş, şöyle buyurmuştur: «

هُمُ الَّذِينَ اِذَا رُؤُا ذُكِرَ اللّٰهُ يُذْكَرُ اللّٰهُ لِرُؤْيَتِهِمْ » diğer bir rivayette: «

» - onlar öyle zevattır ki görüldükleri zaman Allah zikr-ü yad olunur. Ta'biri âharle sâde

görülüvermelerinden dolayı Allah hatırlanır: Semt ve hey'etleri ya'ni siyretleri ve halleri derhal Allahı ıhtar

eder, Ki ibni Abbas işbu «semt ve hey'et» tefsiri yerine «ıhbat-ü sekînet» demiştir. Bunların mal ve sair

esbab-ü menafi' ile alâkadar

olmıyarak ancak Allah için Allahda seviş, « حُبٌّ فِى اللّٰهِ » ile birbirlerine mahabbet ve musafat

eden « اَلْمُتَحَابُّونَ فِى اللّٰهِ » oldukları da merviydir. Netekim

Ömer İbnilhattab radıyallahü anhten merviydir ki Resulullah sallâllahü aleyhi vessellem şöyle buyurmuştur:

Allahın kullarından bir

takım insanlar vardır ki enbiya değil şüheda da değildirler amma yevmi kıyamette Allah ındindeki

makamlarından dolayı onlara

Enbiya ve Şüheda gıbta edecekler.

«Bunlar kimlerdir? Ve amelleri nedir? Bize haber ver ki bu suretle biz de onlara muhibb oluruz ya

Resulullah» dediler,

Resulullah: «bunlar bir kavmdir ki beyinlerinde ne akribalık, ne de teatı edecekleri emval alâkası

olmaksızın Allah ruhile Allahda

sevişirler: fevallhi yüzleri bir nur ve kendileri nurdan bir minber üzerindedirler. Nas korktuğu vakıt bunlar

korkmazlar, nas mahzun

oldukları zaman bunlar mahzun olmazlar» buyurdu ve bu âyeti okudu: «

اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُونَ » Ebû

Hüreyreden ve ebû Maliki Eş'arîden dahi ayni

mealde rivayetler varid olmuştur. Bu rivayetlerin her biri bir hâssa ile ta'rif demek olduğundan hepsini cami'

olmak üzere evliyaullah şu mefhum ile ta'rif olunmuştur: «Allaha taatle tevellâ eder, Allah da kendilerine

kerametle tevellâ eder olan

sh:»2732

kimseler» ki bu âyette daha vazıh bir surette şöyle beyan ve tefsir buyuruluyor:

Ya'ni evliyaullah 63. ﴿اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ﴾ onlar ki iyman etmişlerdir ve ittika eder dururlar tam bir iyman ile evâmir ve ahkâmı ilâhiyyeyi infaz ederler ve kendilerinden Allahın rızasına muhalif bir hal sadir olmamak için daima korunur, şüpheli şeylerden sakınır dururlar. İşte evliyaullahın haddi tammı budur. Cinsi karibi mü'min; faslı karibi en başında mehafetullah bulunan ittika haslatıdır ki bunlar onların Allaha tevellâlarıdır. 64.

﴿لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ﴾ Dünya ve âhıret hayatlarında müjde onların - bu da onların hassalarıdır ki Allahın kendilerine tevellâ ve tekrimidir. İşte keramatı evliya haktır mes'elesinin esası budur. Allahdan başka velî tanımadıkları, Allahın rızasına muhalefetten korkup korundukları ve masivallahdan hiç bir haşyetleri olmadığı, Allah da kendilerine dost olduğu için artık onlara ne korku vardır, ne de huzün. Dünyada da mübeşşer Âhırette de mübeşşerdirler.

Ezcümle Dünyada «

اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

» Âhırette « سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ » tebşirlerine mazhardırlar.

﴿لَاتَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ﴾ Allahın kelimatına tebdil yok - ya'ni bu va'ıdlerin, tebşirlerin tehallüf etmesi ihtimali yoktur. Çünkü bunlar Allah kelâmıdır. Allah sözünü değiştirecek, hukümden iskat edecek meselâ Allahın korkma, mahzun olma dediğini korkutup mahzun edebilecek hiç bir kuvveti hâkime bulunamıyacağı gibi Allah tealâ, kendisi de va'dinde asla hulf etmez, sözünü yerine getirir. Onun için evliya

« اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ » fahvasınca kendilerindeki o evsafı velâyeti, o iyman-ü ittikayı değiştirmedikçe Allah tealânın bu Dünya ve Âhıret tebşiratını

tebdil etmesine ihtimal yoktur. Bunlar ebedî bişaretlerdir. ﴿لَاتَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ﴾

sh:»2733

Mâdemki evliyaullah böyle mübeşşerdir ve onlara havf yoktur ve mahzun olmıyacaklardır. Rütbei risalet

daha yüksek olduğu

cihetle ey Resuli hak sana hiç korku yoktur:

﴿٦٥﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ ﴿٦٦﴾ اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ
وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَآءَ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا
الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ﴿

Meali Şerifi

Ötekilerin lâfları seni mahzûn etmesin, çünkü ızzet, hep Allâhındır, o hepsini işitiyor, hepsini biliyor 65

Uyan: Göklerde

kim var, Yerde kim varsa hep Allahındır, Allahdan başkasına tapanlar dahi, şeriklerin tebaası olmazlar,

ancak zanne teba'ıyyet ederler ve ancak kendi mızraklarıyle ölçer yalan söylerler 66

65. ﴿وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ﴾ Ve seni onların lakırdıları mahzun etmesin - ya'ni kâfirlerin

şeriklerine tebaa ve avenelerine ve mal-u cahlarına

güvenerek sana ezâ, tehdid ve tahvif yollu savurdukları lâflardan mahzun olma

﴿اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا﴾ her halde ızzet, bütün ızzet Allahındır. Bütün

kudret ve galebe ve kibriya, onundur. Şimdi beyan olunacağı üzere onların güvendikleri bütün kuvvetler de

Allahındır. Dilediği zaman hepsini selbediverir ﴿هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ o semi' ve alîmdir.

- Onların söylediklerini işitir ve yapacağını bilir. Netekim: «ben ve Resullerim her halde galib oluruz diye yazmış «

﴿كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِىۜ﴾ ﴿اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾ ﴿اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَۜ﴾ ﴿اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ﴾ » buyurmuştur. 66.

﴿اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِۜ﴾ İyi bil ki Göklerde ve Yerde her kim varsa hepsi, Allahındır.

Melâike, Sekaleyn bütün zevil'ukul, Allahın kulu, milkidir. Binaenaleyh o kâfirlerin bütün güvendikleri taptıkları şeyler, Allahın milki olduğu gibi kendileri de öyledir.

﴿وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَآءَۜ﴾ Allahdan başkasına çağıranlarda, şerikler tebaası olmazlar. - Ya'ni Allahın şeriki yok,

ülûhiyyette şirket, muhal ve bütün mâsivâ, Allahın milki olduğundan Allahdan başka şeylere duâ ve teabbüd eden, başka ma'budlar iddia ve onlara ittiba' eden müşrikler hakıkatte Allaha bir takım şerikler bulmuş da onun tebaası olmuş olmazlar. ﴿اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ﴾ Başka değil, ancak

zanne ittiba' ederler - vehm-ü hayal ile kendi şeriklerini Allahın şürekâsı sanar ve onlara yok yere ülûhiyyet payesi verib tapmakla Allahdan yakalarını kurtaracaklarını zannederler. -

﴿وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ﴾ Ve bunlar sade kobuz atarlar. - Kendi mızraklarına göre, ındî farzıyyat ve tahminat ile yalan söylemekten başka bir şey yapmazlar. - Mücerred hissiyatlarına tebean halkı hâlık, abdi ma'bud, tabi'i metbu' farzeder, saçmalar dururlar, hasılı şürekâları yalan, tehdidleri boş, Allaha karşı isnad etmek istedikleri her şey hiç, ve hepsi ızzeti ilâhiyye altında makhurdur.

Filhakıka:

sh:»2735

﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذى جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا اِنَّ فى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِىُّ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ اِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ قُلْ اِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا

يُفْلِحُونَ ﴿٧٠﴾ مَتَاعٌ فِى الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴿﴾

Meali Şerifi

O, odur ki içinde durub dinlenesiniz diye sizin için geceyi yaptı, gündüzü de göz açıcı, elbette bunda dinliyecek bir kavm için bir çok âyetler var 67 "Dediler ki: Allah, veled edindi" hâşâ o sübhâne, ganiy o, Göklerdeki ve Yerdeki hep onun elinizde ona dair hiç bir burhan yoktur, Allaha karşı ılm ile isbat edemiyeceğiz şey mi isnad ediyorsunuz? 68 De ki: elbette yalanı Allaha iftira edenler felâh bulmazlar 69 Dünyada cüz'î bir zevk, sonra dönüşleri bizedir, sonra biz onlara o küfürlerinden dolayı azâbı tattıracağız 70

sh:»2736

67. ﴿هُوَ﴾ O - Allah celle celâlüh ﴿الَّذِى﴾ o dur ki ﴿جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ﴾ sizin için geceyi yaptı - ya'ni muzlim karanlık yaptı ﴿لِتَسْكُنُوا فِيهِ﴾ yaptı ki içinde sakin

olasınız - zahmetlerini çektiğiniz hareketlerden feragat edib sükûn bulasınız müteharriklikten sükûnete geçesiniz, agyardan nazarı kesib vahdete çekilerek dinlenesiniz ﴿وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا﴾ gündüzü de mubsır - ya'ni gösterici yapmıştır ki etrafınızı görüb hareket edesiniz, vazifelerinizi yapasınız, gecelerin istilâyi zulmetinde kuvayı hayatiyye için bir vesilei sükûn, zıyayi neharda ise bir vesilei intibah ve hareket vardır.

Hareket ve sükûn ise hâdisatı hayatiyyeden başka âlemdeki bütün hadisatı cismaniyyenin dahi asıl ve künhünü teşkil eden iki

hadisei şamiledir ki ta'ban nur ve zulmet gibi birbirlerile ictima'ları nâkabil iki zıddı mütekabildirler. Ecsam, kendiliğinden ve sırf kendi

tabiatlerile ne sükûndan harekete geçebilir ne de hareketten sükûna. İşte bu iki zıddı mütekabili yekdiğerine kalb ve tahvil ederek hadisatı âleme cereyan veren ve leyl-ü neharı bunlarla alâkadar ederek insanları kâh hissi sükûn ve kâh hissi hareket ile mütena'ım veya mütekallib kılan ancak Allahdır. Allah böyle bütün nur ve zulmetin ve bütün harekât ve sekenatın halık ve mutesarrıfıdır. Ve alel'umum insanlar

leyl-ü neharda sükûn ve hareketten müteessir zamaniyyattan oldukları halde Allah zamanın da fevkında hâkimdir. Ve bütün zaman ve zamanniyyat, onun ca'l-ü tahsısıdır. ﴿اِنَّ فِى ذٰلِكَ﴾ Muhakkak ki bunda - bu ca'lde, leyl-ü neharın bu sureti tahsısında bu nur-ü zulmet, bu sükûn-ü hareket, bu gösteriş ve göstermeyiş tahavvülâtında ve leyl-ü nehar içindeki vekayii zamaniyye ve tarihiyyede ﴿لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾ samiası olub

sh:»2737

dinliyecek olan bir kavm için elbette çok, pek çok âyetler vardır. - Ya'ni bütün mekân ve zaman aklî, naklî delâili tevhid ile doludur. Böyle iken zann-ü hayale tebeıyyet eden yalancılar 68. ﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا﴾ Allah, veled ittihaz etti dediler - oğul veya kız evlâd edindi diye iftirada bulundular bir takımları tekvin ile tevlidi farkedemediler, halk-u iycadı doğurmak veya doğurtmak zanneylediler, hudusü bir tevellüd, ma'lûlü bir veled, ılleti bir valid veya valide gibi farz ettiler. Tevlid ve tevellüdün evvel emirde bir halka mütevakkıf olduğunu, yoktan bir iycad olmadan bir tevellüd farzı, tenakuz olacağını hisab etmediler de âlemin halık tealâdan tevellüd ve infisal suretiyle tekevvün ve sudur eylediğine kail olarak Allaha oğullar, kızlar isnad eylediler ve ondan tevellüd ve tenasül etmiş erkekli

dişili bir ilâhlar silsilesi uydurarak onlara perestiş ettiler ki işte müşriklerin esatıri, hep bu uydurmalardır.

Fakat daha garibi odur ki tekvinin ancak halk-u icad ile mümkin olduğunu işiten ve « خَلْقٌ بَعْدَ الْعَدَمِ » umdesine agâh olanlardan bir kısmı da yine tevellüd tevehhümüne saplandılar. Melekler, Allahın kızları; Uzeyr, Allahın oğlu, Mesih, Allahın oğlu dediler.

Böyle diyenlerden bir kısmı da bunu hakıkaten vilâdet ma'nâsiyle değil evlâtlık ma'nâsıyle te'vil ederek teşrifen oğul yaptı, kendinin oğlu şerefini verdi ve ülûhiyyetten hıssadar etti dediler. Onun için bu âyette ittihaz ta'birile diğerlerinden daha ziyade bu kısma taaruz olunmuştur.

﴿سُبْحَانَهُ﴾ Sübhanallah hâşâ - hâlık, valid olur mu? Çünkü vilâdet bir tecezzi ve tenakus, evlâd ittihazı da bir ihtiyac ile alâkadardır. Halbuki ﴿هُوَ الْغَنِيُّ﴾ o, ganîdir. Hem yegâne ganîdir - ilh...

Risaletin kuvvet ve hakkıyyetini ve Resulün Allaha tevekkül ve ı'timadının yüksekliğini ve kâfirlere azâbın şiddetini emsali

tarihiyyesiyle tavzıh için:

sh:»2738

﴿٧١﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِه يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِى وَتَذْكِيرِى بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَايَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوٓا اِلَىَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧٢﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَآئِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ﴾

Meali Şerifi

Hem onlara Nuhun kıssasını oku, bir vakıt kavmine demişti ki: ey kavmim: eğer benim duruşum ve Allahın

âyetlerini ıhtar edişim size ağır geliyorsa, bilin ki ben, Allaha dayanmışım, artık siz ve şerikleriniz her ne yapacaksanız toplanıb bütün azminizle karar verin, sonra yapacağınız, size hiç bir gam da teşkil etmesin, sonra hukmünüzü bana icra edin ve elinizden gelirse bana bir lâhza

göz de açtırmayın 71 Eğer aldırmazsanız ben de, sizden bir ecir istemedim â, benim acrim ancak Allahadır, ve ben onun birliğine boyun eğen müslimînden olmakla emrolundum 72 Bunun üzerine yine onu tekzib ettiler. Biz de onu ve beraberindekileri gemide necâte çıkarıb bunları Yer yüzünün



halifeleri kıldık, âyetlerimizi tekzib edenleri ise gark ettik, bak işte inzâr olunanların âkibeti nasıl oldu

73

Tarihî misal bundan ıbaret de değil:

﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ؕ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى
قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ
اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ
﴿٧٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوٓا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ
مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ قَالَ مُوسٰٓى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ؕ اَسِحْرٌ هٰذَا ؕ
وَلَا يُفْلِحُ السّٰحِرُونَ ﴿٧٨﴾ قَالُوٓا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا
عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَآءُ فِى الْاَرْضِ ؕ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا
بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِى بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٨٠﴾
فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰٓى اَلْقُوا مَآ اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿

sh:»2740

﴿٨١﴾ فَلَمَّآ اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
سَيُبْطِلُهٗ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٢﴾ وَيُحِقُّ اللّٰهُ
الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٣﴾ فَمَآ اٰمَنَ لِمُوسٰٓى
اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْ ؕ

وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى الْاَرْضِ ۚ وَاِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٤﴾
وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓا اِنْ
كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٥﴾ فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا
فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۙ ﴿٨٦﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ
الْكَافِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰى وَاَخِيهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا
بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ ۗ وَبَشِّرِ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿﴾

sh:»2741

﴿٨٨﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهُ زِينَةً
وَاَمْوَالًا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ۚ رَبَّنَا
اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا
الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٨٩﴾ قَالَ قَدْ اُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا
وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٠﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَنِىٓ
اِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا ۭ حَتّٰٓى اِذَآ

اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِی اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُوٓا
اِسْرَآئِیلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِینَ ﴿۹۱﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَیْتَ قَبْلُ
وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِینَ ﴿۹۲﴾ فَالْیَوْمَ نُنَجِّیكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ
لِمَنْ خَلْفَكَ اٰیَةً ؕ وَاِنَّ كَثِیرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰیَاتِنَا لَغَافِلُونَ ۚ
﴿۹۳﴾ وَلَقَدْ بَوَّاْنَا بَنِیٓ اِسْرَآئِیلَ مُبَوَّاَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ
الطَّیِّبَاتِ ۚ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰی جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ؕ اِنَّ رَبَّكَ یَقْضِی
بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ فِیمَا كَانُوا فِیهِ یَخْتَلِفُونَ ﴿﴾

sh:»2742

﴿۹٤﴾ فَاِنْ كُنْتَ فِی شَكٍّ مِمَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَیْكَ فَسْـَٔلِ الَّذِینَ
یَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِینَ ۙ ﴿۹۵﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِینَ كَذَّبُوا
بِاٰیَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِینَ ﴿۹٦﴾ اِنَّ الَّذِینَ حَقَّتْ
عَلَیْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا یُؤْمِنُونَ ۙ ﴿۹۷﴾ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰیَةٍ
حَتّٰی یَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِیمَ ﴿﴾

Meali Şerifi

Sonra onun arkasından bir çok Peygamberleri kavmlerine gönderdik, onlara açık mu'cizelerle vardırlar,

fakat önce yalan

dediklerine bir türlü inanmak istemediler, işte biz tecavüzü ı'tiyad edenlerin kalblerini böyle tab'ederiz 74

Sonra bunların arkasından

Musâ ile Harunu Fir'avn ve cemaatine âyetlerimizle gönderdik, iymanı kibirlerine yediremediler ve mücrim

bir kavm idiler 75 Tarafımızdan kendilerine hak geldiği vakıt her halde bu açık bir sihir dediler 76 Musâ, ya!

dedi: size hak gelince böyle mi diyorsunuz?

Bu sihir mi? Halbuki sihirbazlar felâh bulmazlar 77 Sen, dediler: bizi, atalarımızı üzerinde bulduğumuz

yoldan çeviresin de bu yerde

Devlet ikinizin olsun diye mi geldin? Biz ikinize de inanamayız 78 Fir'avn da, bana bütün bilgiç sihirbazları

getirin dedi 79 Bunun

üzerine sihirbazlar geldiği vakıt Musâ onlara ne ortaya atacaksınız siz atın dedi 80 Vaktâ ki attılar, Musâ bu,

sizin yaptığınız dedi:

sihir, her halde Allâh, onu ibtâl edecek, her halde Allah, müfsidlerin ameline salah vermez 81 Allah,

kelimatiyle hakkı ihkak edecek,

isterse mücrimler hoşlanmasınlar 82 Hasılı Fir'avn ve cem'ıyyetinin belâsı korkusundan ibtîdâ Musâya

kavminin

sh:»2743

bir zürriyetinden başka iyman eden olmadı, çünkü Fir'avn o yerde çok üstün idi ve çok aşırı giden

müsriflerden idi 83 Musâ da, ey kavmim: siz gerçekten Allaha iyman ettinizse, onun birliğine ıhlâs ile teslim

olmuş müslimler iseniz artık ona i'timâd edin dedi 84 Onlar da, biz Allâha i'timâd ettik, ya rabbenâ bizi o zalim kavmin fitnesine düşürme 85 ve rahmetinle bizi o kâfir kavmden kurtar dediler 86 Biz ise Musâya ve kardeşine şu vahyi verdik: kavminiz için Mısırda bir takım evler ihzar edin, ve evlerinizi kıble tarafına yapın ve namaz kılın, hem de mü'minleri tebşir eyle 87 Musâ, ya rab! Dedi, sen Fir'avne ve cem'iyyetine, Dünya hayatta bir ziynet ve haşmet ve nice nice mallar verdin, yolundan saptırsınlar diye mi ya rab, ya rab! Mallarını sil süpür ve kalblerini şiddetle sık ki o elîm azâbı görmedikçe iyman etmiycekler 88 Peki buyurdu: duanız kabul olundu, siz yine istikamette devam edin ve kendini bilmiyenlerin meslekine uymayın 89 Derken Benî İsraîli denizi geçirdik, derhal Fir'avn askerile ta'kıb ve taaruz için arkalarına düştü, nihayet gark kendini derdest edince "inandım hakıkat Benî İsrailin iyman ettiğinden başka ilâh yok, ben de ona teslim olanlardanım, dedi 90

Ya... şimdi ha? Halbuki bundan evvel ısyan etmiştin, müfsidlerden idin 91 Biz de, bu gün seni bedeninle bir tepeye atacağız ki arkandan geleceklere bir ibret olasın, maamafih insanların bir çoğu âyetlerimizden cidden gafildirler 92 Filhakıka Benî İsraili cidden

güzel bir yurda yerleştirdik ve hoş ni'metlerden merzuk kıldık, nihayet ihtilâf etmeleri de kendilerine ilim

geldikten sonra oldu, şüphe

yok ki o ıhtilâf edib durdukları şeylerde rabbın kıyâmet günü aralarında hukmünü verecek 93 Şimdi şu sana

indirdiğimiz şeylerde

bilfarz şekkedecek olursan senden evvel kitab okuyanlara sor, kasem olsun ki sana rabbından hak geldi,

sakın şüphe edenlerden

olma ki husrâna düşenlerden olmıyasın 95 Hakıkat aleyhlerinde rabbının kelimesi hakkolmuş olanlar

iymana gelmezler 96 Velevse

sh:»2744

kendilerine her âyet gelmiş olsun, tâ o elîm azâbı görecekleri âna kadar 97

94. ﴿فَاِنْ كُنْتَ فِى شَكٍّ مِمَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ﴾ Şimdi şu sana

indirdiklerimizden bilfarz cüz'î şekk içinde kalırsan - bu âyet bâlâdaki kıssaların sıdk-ü hakkıyyetini

te'yid ile risaleti Muhammediyyeyi te'kid ve takviye sıyakındadır. Ma'lûm ya farz ne vukuu ne de imkânı

iycab etmiyeceğinden burada da ne şekk ne sual vaki' değildir. Ancak bu kıssaların âyatı ilâhiyyeden olan

fevkal'ade vukuatı tezammun ettiklerini ıhtar ile

beraber nübüvveti Muhammediye hakkında en cüz'î bir şüphe ihtimaline bile mesağ bırakmıyan bir kuvveti

beyan ve tehyici iykan

vardır. Ya'ni başka taraftan öğrenmek suretile değil Allah tarafından sana vahy ile bervechi bâlâ haber

verilen Fir'avn vesaire kıssalarının sıhhatinde şekk-ü şüpheye asla mahal yoktur. Sen de bunda şüphe

etmezsin, Maamafih bilfarzı vettakdir cüz'î bir şekk ihtimaline ma'ruz kalacak olursa

﴿فَسْـَٔلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ senden evvel kitab okuyanlara

sor - ya'ni bunlar ehli kitab ındında ma'lûm ve muhakkak ve kütübi salifede de sabittir. Onlar bu kıssalardan

ibret almayıp hâlâ şirk-ü küfürde devam eden ehli kitab bile bunları inkâr edemiyecek evet demeğe mecbur

olacaklardır. Bundan ise şu netice çıkar:

﴿لَقَدْ جَآءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾ Kasem olsun ki rabbından sana muhakkak hak geldi

- kütübi salifeyi okumadan ve okuyanlardan işitmeden yalnız rabbından indirilen vahy ile bilip haber

verdiğin halde bunlar kütübi salifeyi mütalea edenler nezdinde de muhakkak olunca artık her şüpheden

âzade olarak tebeyyün eder ki bu haberler ve bu Kur'an «

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ» dır. Ve sana rabbından

hak vahy-ü risalet gelmiş olduğu muhakkaktır. Rabbın hak tealâ bunu böyle bilhassa kasem



ile te'kid ve te'min ederek de sarahaten beyan ve i'lân etmiştir.

Binaenaleyh ﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ sakın şüphe edenlerden olma. - Cezm-ü

yakînin ve rabbına i'timadın asla sarsılmasın. Kemali tevekkül ile vazifene

devam et.

İnanmıyanlara gelince:

96. ﴿اِنَّ الَّذٖينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ﴾ Her halde rabbının kelimesi

aleyhlerine hakolmuş olanlar - küfür ve azâblarına hukmi ilâhi tahakkuk etmiş bulunanlar 97.

﴿لَايُؤْمِنُونَ ۙ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلٖيمَ﴾ kendilerine her âyet de gelmiş olsa - Fir'avn gibi - bil'fi'l azâbı elîmi görünceye kadar iyman

etmezler. - O vakit o iyman fâide verir mi? İymanı ye'is makbul olur mu? diye hatıra gelirse :

﴿٩٨﴾ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَآ اٖيمَانُهَآ اِلَّا قَوْمَ يُونُسَ ؕ لَمَّآ اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حٖينٍ﴾

Meali Şerifi

Fakat o vakit iyman edip de iymanları kendilerine fâide vermiş bir memleket olsa idi? Ancak Yunüsün

kavmi iyman ettikleri vakıt Dünya hayatta o rüsvalık azâbını kendilerinden açmış ve bir zamana kadar onları

müstefid etmiş idik 98

98. ﴿اِلَّا قَوْمَ يُونُسَ﴾ Ya'ni Yunüs aleyhisselâmın kavminden başka iymani ye'sin fâide

verdiği hiç bir memleket ehalisi yoktur. İymanı her halde mukaddem olmak lâzımdır ki korunmak mümkin

olsun. Yoksa Dünyevî



veya Uhrevî muvakkat veya ebedî her hangi bir azâb gelip çatınca mutlak hukmünü icra eder. Hukmi hak

böyledir. Ve iyi bilmek lâzım gelir ki iymanın vücud ve ademi de Allahın meşiyyetine merbuttur :

﴿٩٩﴾ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِى الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا
اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٠﴾ وَمَا كَانَ
لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا
يَعْقِلُونَ ﴿١٠١﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا

تُغْنِى الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٢﴾ فَهَلْ
يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ قُلْ فَانْتَظِرُوٓا
اِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٣﴾ ثُمَّ نُنَجِّى رُسُلَنَا وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ ﴿١٠٤﴾ قُلْ يٰٓاَيُّهَا
النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى شَكٍّ مِنْ دِينِى فَلَآ اَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ ۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۙ ﴿١٠٥﴾ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ وَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿

sh:»2747

﴿١٠٦﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۚ فَاِنْ
فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٠٧﴾ وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ
بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗٓ اِلَّا هُوَ ۚ وَاِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهٖ ؕ
يُصِيبُ بِهٖ مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٨﴾
قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰى

فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ
بِوَكِيلٍ ﴿١٠٩﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ
اللّٰهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِيْنَ ﴿﴾

Meali Şerifi

Eğer rabbın dilese idi Yer yüzünde kim varsa hepsi top yekûn iyman ederlerdi, o halde insanları hep mü'min olsunlar diye senmi ikrah edeceksin? 99 Allâhın izni olmadıkça hiç bir nefs için iyman edebilmek yoktur ve akıllarını husni isti'mal etmiyenleri o pislik içinde bırakır 100 De ki: bakın, Göklerde Yerde neler var, fakat o âyetler, o inzarlar iyman etmiyecek bir kavme ne fâide verir 101 Onun için onlar sırf kendilerinden evvel geçenlerin günleri gibi bir gün gözlerler, de ki: gözleyin ben de sizinle beraber gözliyenlerdenim 102 Sonra Resullerimizi ve iyman edenleri kurtarırız, biz böyle uhdemizde bir hakk olarak mü'minleri kurtarırız 103 De ki: ey insanlar, eğer benim dinimde bir şekk ediyorsanız haberiniz olsun ki ben sizin

sh:»2748

Allahdan başka taptıklarınıza tapmam ve lâkin ben sizin canınızı alacak olan Allaha kulluk ederim ve ben şöyle emr olundum ki: mü'minlerden olayım. Hem sırf hakka müteveccih hanîf olarak dine yüz tut ve sakın müşriklerden olma 105 Ve Allahın mâsivasından sana kendi kendine ne menfaat ve ne mazarrat yapamıyacak şeylere perestiş etme, eğer edersen o halde sen şüphesiz nefsine zulmedenlerden olursun 106 Ve eğer Allah sana bir keder dokunduracak olursa onu ondan başka açacak yoktur ve eğer o sana bir hayır murad ederse o vakıt de onun fadlını reddedecek yoktur, o, onu kullarından dilediğine nasîb eder, o öyle gafûr, öyle rahîmdir 107 Ey insanlar! işte rabbınızdan size hak geldi, artık hidayeti kabul eden kendi nefsi için kabul etmiş olur, sapkınlık eden de kendi aleyhine sapmış olur: ve ben sizin üzerinize vekil değilim, de 108 Ve sana ne vahy olunuyorsa ona tâbi' ol ve sabret ta ki Allah, hukmünü versin, hâkimlerin en hayırlısı odur 109